

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

32E JAARGANG

WOENSDAG 26 NOVEMBER 1947

No. 1594

COMMISSIE VAN REDACTIE:

H. W. Lambers; N. J. Polak; J. Tinbergen; F. de Vries;
J. H. Lubbers (Redacteur-Secretaris).

Assistent-Redacteur: A. de Wit.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. E. Mertens; R. Miry; J. van Tichelen; R. Vandeputte;
F. Versichelen.

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.).
Telefoon: Redactie 38040, Administratie 38340. Giro: 8408.
Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam.

Adres voor België: Seminarie voor Gespecialiseerde Economie, 14,
Universiteitstraat, Gent.
Bankiers: Banque de Commerce, Brussel.

Abonnementsprijs, franco per post, voor Nederland f 26* per jaar,
voor België/Luxemburg f 28 per jaar, te voldoen door storting van de
tegenwaarde in francs bij de Banque de Commerce te Brussel. Overzeese
gebiedsdelen (per zeepost) en overige landen f 28 per jaar. Abonnementen
kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per
ultimo van het kalenderjaar.

Aangelegende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk,
Rotterdam (W.).

Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de
Firma H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon
69300, toestel 6).

INHOUD:

Blz.

De artikelen van deze week	939
Sommaires, summaries	939
De bedrijfsresultaten in de landbouw door Prof. G. Brouwers en Ir C. H. J. Maliepaard	940
Statistisch wereldappèl door Dr Ph. J. Idenburg	943
Research en technische voorlichting door Ir S. H. Stoffel ..	946
Een les uit de historie door Mr K. Vonk	949
Ingezonden stukken:	
Hot Ontwerp-Statuut van De Nederlandsche Bank door A. Berke, met naschrift van Tj. Greidanus	951
De binnenhandel vrij? door J. G. Japikse, met naschrift van Dr C. N. F. Swartlouw	952
Internationale notities:	
De Geneefse overeenkomst inzake tarieven	955
Dollartekort en Amerikaans toerisme	956
Geld- en kapitaalmarkt	956
Statistieken:	
Bankstaten	957
Verkeer en vervoer in Nederland	958

DEZER DAGEN

is het laatste bedrijf van het drama 1947 begonnen. De overladen probleemstelling waardig speelt het tegelijk op drie tableaux. Na de hulpactie in de speciale zitting van het Amerikaanse Congres en de Internationale Handelsconferentie te Havana — beide nog in het stadium van het exposé — is thans ook voor de bijeenkomst van de Grote Vier te Londen het voetlicht ontstoken. De dialoog speelt zich af tussen West en Oost; Europa is, als Hamlet's vader, een gebrom achter de schermen en tegelijk inzet van het stuk.

De proloog der plaatsvervangende Ministers van Buitenlandse Zaken laat spelers noch toeschouwers veel ruimte voor illusies. Het „wellekomt met dertel handgeklap... de wijze vaders” uit Gijsbrecht's voorspel was bij de aankomst der gedelegeerden nauw bespeurbaar. Aan Marshall is reeds het voornemen toegeschreven om de verwachte onenigheid niet langer dan twee weken te ondergaan. Moet men aannemen, dat hij het niet langer kan aanzien? De volledige samenvatting van verwijten, waarmede de Russische generaal Sokolovski aan de vooravond der Conferentie de tegenpartij heeft overladen, geeft de achtergrond aan, waartegen Molotov zal optreden. Nu de regie alles aan de uitvoerenden heeft overgelaten, ware de beste inzet voor de beide hoofdrollen wellicht het aanbod van de eenhoorn aan Alice, in Lewis Carroll's sprookje, geweest: „If you'll believe in me, I'll believe in you. Is that a bargain?”. Waarschijnlijker is echter het overheersen van het oude mercantilistische dictum: „Waar twee ruilen, moet er een huilen”.

Op dit Londense toneel zijn Bevin en Bidault figuren van het tweede plan; beider dictie wordt beïnvloed door de dollarschaarste. Bevin nog onder de indruk van het optreden van het lid van zijn gezelschap, die sprak voordat het wachtwoord was gegeven; Bidault, na van impresario te hebben verwisseld, letterlijk bijna vastgehouden door de transportstakingen in Frankrijk, zodat hij ternauwernood op tijd zijn plaats kon innemen.

Het is de welhaast klassieke driehoeksverhouding, ditmaal tussen de grote Franse politieke partijen, die Ramadier achter de coulissen deed verdwijnen. Na een hernieuwd optreden van Blum, dat geen bijval oogstte, was het Robert Schuman, die een succès d'estime kon verkrijgen, echter slechts doordat hij begrip toonde voor de belangrijke rol, die souffleur de Gaulle momenteel in Frankrijk speelt. Met welk kunst- en vliegwerk denkt Schuman een totale economische ontwrichting te voorkomen?

Het Nederlandse publiek gelooft inmiddels niet aan wonderen; zowel berichten omtrent successen van de Commissie van Drie in Indonesië als de herziening van de prijzenstructuur werden in kalmte aanvaard; voor inschrijving op de emissie Koninklijke werden thans inderdaad de kassa's geopend.

Engeland wilde deze week slechts een idyllé zien. „Colour came back for a little while into the life of a people starved of visual inspiration” zegt „The Times” van de huwelijksplechtigheid in de Westminster Abdij. Een kleurige revue heeft altijd meer succes dan een diepgaand drama.

De Curaçaosche Handel-Maatschappij N.V.

(Curaçao Trading Company S.A.)

GEBOUW „ATLANTA”
Stadhouderskade 6 - Amsterdam

Is voor hare kantoren en vestigingen in Curaçao, Suriname en alle voornamelijk plaatsen in het Caraïbische gebied **blijvend geïnteresseerd in offerten van fabrikanten van:**

Bouwmaterialen	Hulsh. artikelen	Textiel
Hang- en Sluitwerk	Electr. Technische art.	Papier
Bouwbestag	Glas	Emaillé
Kleine IJzerwaren	Sanitaire artikelen	Levensmiddelen
Gereedschappen	Dakpannen	Keramische art.

Behandeling van alle bankzaken

* *

Bezorging van alle assurantiën.

R. MEES & ZONEN

BANKIERS EN ASSURANTIE-MAKELAARS

AMSTERDAM - ROTTERDAM - 'S-GRAVENHAGE
DELFT - SCHIEDAM - VLAARDINGEN

GEMEENSCHAPPELIJK INSTITUUT v. TOEGEPASTE PSYCHOLOGIE

met medewerking der R.K. Universiteit en de Kath. Econ. Hogeschool
Nijmegen, Berg en Dalscheweg 97 - Heerlen, Stationsstraat 59
Tilburg, Wilhelminapark 25 - Eindhoven, Dommelhofstraat 8

Arbeidsanalyse - Personeelsselectie

GROOTHANDEL

Weekblad voor de internationale handel

★ HEEFT U AL EENS EEN PROEFNUMMER AANGEVRAAGD?

H. A. M. ROELANTS - SCHIEDAM

NEDERLANDSCHE BEDRIJFSBANK N.V.

HERENGRACHT 320, AMSTERDAM
TELEF. 35634, 35173, 33454.

KAPITAALVERSCHAFFING AAN
NEDERLANDSCHE BEDRIJVEN

RAADGEVENDE FUNCTIE BIJ BEDRIJFS-
FINANCIERING

N.V. KONINKLIJKE
NEDERLANDSCHE
ZOUTINDUSTRIE

Boekelo • Hengelo

ZOUTZIEDERIJ

Fabriek van:
zoutzuur, (alle kwaliteiten)
vloeibaar chloor
chloorbleekloog
natronloog, caustic soda.

met papier geïsoleerde kabels
voor zwakstroom en sterkstroom

koperdraad en koperdraadkabel

kabelgarnituren, vulmassa en olie

NK F

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEK

DELFT

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK.

Prof. G. Brouwers en Ir C. H. J. Maliepaard, *De bedrijfsresultaten in de landbouw.*

Na een onderbreking van verscheidene jaren zijn de bedrijfsresultaten in de landbouw voor het eerst weer over het boekjaar 1 Mei 1946—1 Mei 1947 bekend geworden. Een critische beoordeling van deze cijfers is van de grootste betekenis. Zij laten slechts in beperkte mate gevolgtrekkingen met betrekking tot de rentabiliteit van de landbouw toe; hantering van deze gegevens *in absolute zin* is niet verantwoord. Bezieet men ze *in relatieve zin*, dan blijkt, dat 1° de gemiddelde opbrengst der drie vooroorlogse jaren in vergelijking met de voorafgaande jaren een top vormt, 2° het cijfer van 1946/47 $\frac{3}{2}$ maal zo groot is als dit gemiddelde. In 1946/47 bedroeg het gewogen totaal gemiddelde der agrarische gezinsinkomens 3 maal het gemiddelde van deze grootheid in de drie vooroorlogse jaren.

Dr Ph. J. Idenburg, *Statistisch wereldappèl.*

Een overzicht van het Internationaal Statistisch Congres, dat de afgelopen zomer te Washington is gehouden en waarop een groot aantal statistische organisaties, zowel op praktisch als op wetenschappelijk terrein werkzaam, waren vertegenwoordigd. In dit grote aantal kwam tot uiting de mate van differentiatie en specialisatie, die thans de beoefening der statistiek kenmerkt. Deze differentiatie en specialisatie zijn nuttig, mits er waarborgen blijven voor een goede en vruchtbare coördinatie en samenwerking. Gelukkig bleef het op het Congres niet bij gespecialiseerde belangstelling, zoals blijkt uit de aandacht, die aan de studie van nationaal inkomen en vermogen werd geschonken, een terrein, dat met name door Prof. Dr J. B. D. Derksen is geëxploreerd. Schr. schetst tenslotte hetgeen op het Congres ter sprake kwam inzake de steekproefmethode en het opinie-onderzoek.

Ir S. H. Stoffel, *Research en technische voorlichting.*

„Toegepast natuurwetenschappelijk onderzoek” veronderstelt een nauw verband en een wisselwerking tussen de researchorganen en het bedrijfsleven. Deze wisselwerking is in Nederland niet volmaakt; er is bij vele industriële — vooral in kleinere en oudere bedrijven — nog veel sleur, zelfgenoegzaamheid en wantrouwen. Wantrouwen in de eerste plaats tegenover de bedrijfsgegoten (Nederland denkt nog steeds meer commercieel dan industrieel), in de tweede plaats tegenover de voorlichtende organen zelf, vooral als die van de Overheid uitgaan. Naarmate de samenwerking wordt verbeterd, zal blijken, wat er, ook bij goed gecoördineerde activiteit, nog aan de omvang, de bemanning en de uitrusting van ons publieke researchapparaat ontbreekt. De Overheid heeft dan tot taak, voor verbetering te zorgen voorzover de middelen daarvoor aanwezig zijn.

Mr K. Vonk, *Een les uit de historie.*

In 1924 herkreëg Duitsland zijn vrijheid op het gebied der spoorwegtarievenpolitiek. Terstond werden uitzonderingstarieven ingevoerd, die spoedig protesten van Nederlandse, Belgische en Franse zijde uitlokten. Naar aanleiding hiervan werd door de Volkenbond de Commissie-Heckscher ingesteld, die in 1929 rapport uitbracht. Dit rapport is thans nuttig; het laat zien, dat niet alleen de Europese zeehavens, maar ook een groot deel van de Europese handelspolitiek (en tevens een stuk prijspolitiek) bij Duitse uitzonderingstarieven zijn betrokken. Het rapport is tevens actueel voor de opbouw van het Europese verkeersapparaat op een rationele kostprijsbasis.

SOMMAIRES.

Professeur G. Brouwers et Ir C. H. J. Maliepaard, *Profits dans l'agriculture.*

Une étude critique des données statistiques récemment publiées et concernant les profits dans l'agriculture pour la période allant du 1 mai 1946 au 1 mai 1947 paraît s'imposer pour dessiner les lignes de la politique agricole aux Pays-Bas. Cet examen montre que pour 1946—1947 le revenu moyen par famille dans l'agriculture est approximativement trois fois plus élevé que durant la période 1936/1939.

Dr Ph. J. Idenburg, *Congrès mondial de Statistique.*

Le Congrès mondial de Statistique, qui s'est tenu à Washington, cet été, a montré combien la statistique, tant théorique qu'appliquée, s'est à présent différenciée et spécialisée. Cette orientation peut être utile, à condition que la coordination et la coopération nécessaires soient garanties.

Ir S. H. Stoffel, *Recherche et information technique.*

L'adaptation de la recherche scientifique dans l'industrie demande une compréhension et une collaboration étroite entre les „chercheurs” et la direction. A cet égard, l'industrie hollandaise, notamment dans les petites entreprises, a encore à apprendre. Dès que l'esprit de coopération sera réalisé, le Gouvernement a le devoir, pour le bien commun, de parfaire l'appareil scientifique du pays.

Mr K. Vonk, *Une leçon du passé.*

Après la première guerre mondiale, les tarifs différentiels des chemins de fer allemands furent étudiés par une commission de la Société des Nations, la commission Heckscher. Le rapport de cette commission, publié en 1929 et donnant une vision claire des conséquences du système tarifaire allemand, peut être utile pour la reconstitution du trafic en Europe.

SUMMARIES.

Prof. G. Brouwers and Ir C. H. J. Maliepaard, *Earnings in agriculture.*

A critical study of the statistical data concerning earnings in agriculture, just published for the period May 1st, 1946 till May 1st, 1947, seems to be important for the benefit of Holland's agricultural policy. The analysis shows that in 1946/47 the average income of agricultural families was roughly three times as high as in 1936/39.

Dr Ph. J. Idenburg, *World Statistical Congress.*

The International Statistical Congress, held at Washington this summer, demonstrated the extent to which at present statistical theory and practice are characterised by differentiation and specialisation. This may be useful, provided that fruitful co-ordination and co-operation are guaranteed.

Ir S. H. Stoffel, *Research and technical advising.*

Application of scientific research in industry requires a close understanding and co-operation between research and managerial staffs. In this respect the Dutch industries, especially the smaller branches, have still something to learn. Once the spirit of co-operation is realised the Government has, for the common benefit, the duty to perfect the research-apparatus of the country.

Mr K. Vonk, *A lesson from the past.*

After the first world war Germany's discriminating railway tariffs were studied, by commission of the League of Nations, by the Heckscher Committee. At present this Committee's report, completed in 1929 and giving a clear picture of the implications of the German tariff system, may be useful for the reconstruction of European traffic.

DE BEDRIJFSRESULTATEN IN DE LANDBOUW.

Inleiding.

In de beschouwingen over de prijspolitiek in de landbouw spelen de bedrijfsresultaten, die na een onderbreking van verscheidene jaren voor het eerst weer over het boekjaar 1 Mei 1946—1 Mei 1947 bekend zijn geworden, momenteel een belangrijke rol. De één haalt ze aan om te bewijzen, hoe slecht de toestand in vele onderdelen van de landbouw is, de ander meent er een bewijs in te zien, dat de toestand van de landbouw als geheel genomen eer als gunstig mag worden gekenmerkt. Gezien het belang van de agrarische prijspolitiek nu, in verband met de algemene prijs- en loonpolitiek, en, in de toekomst, in verband met de ontwikkeling onzer betalingsbalans, moet een critische beoordeling van deze cijfers van de allergrootste betekenis worden geacht.

De landbouwprijzen zijn als kern van het gecompliceerde agrarische vraagstuk een probleem met vele facetten. Zij zijn dan ook het gevolg van overwegingen van zeer verschillende soort, bedrijfseconomische, sociale en politieke, om de allerbelangrijkste ervan te noemen. Deze verschillende overwegingen komen in de publieke debatten niet steeds scherp onderscheiden naar voren. Dit is te betreuren. Er is namelijk in agrarische kring een sterke neiging het zo complexe landbouwvraagstuk — wij wijzen bijv. op het aspect der kleine bedrijven met hun ten dele vrijwel nog archaische bedrijfsvoering — langs de weg van de, op het ogenblik, minste weerstand, namelijk die der prijzen, op te lossen. Deze oplossing wordt dan verdedigd met een beroep op bedrijfseconomische gegevens als kostprijscalculaties en bedrijfsresultaten, waarvan de betrouwbaarheid in velerlei opzicht nog twijfelachtig is en die bovendien geheel op zichzelf beschouwd slechts een enkele kant van het vraagstuk belichten en dus geen voldoende indicatie kunnen vormen voor de te nemen beslissingen. Het feit bijv., dat bepaalde bedrijven verliesgevend zijn of slechts een mager bestaan opleveren, dat in sommige streken kleine boeren momenteel een geringer inkomen hebben dan een landarbeider, kan bezwaarlijk voldoende aanleiding zijn voor de gehele bedrijfstak de prijzen te verhogen. Overwegingen van bedrijfsstructuur en efficiency mogen hier niet ontbreken, teneinde te vermijden, dat de aldus eenzijdig geconstrueerde politiek tot noodlottige consequenties voor de bedrijfstak, maar bovendien voor de volkshuishouding als geheel zal leiden. Voor beide is het uitermate gevaarlijk sociale moeilijkheden uitsluitend langs de economische weg der prijzen te willen oplossen.

Wij spraken hierboven over de weg van de minste weerstand. Tot het betreden van deze weg wordt men bovendien gedreven door de tegenwoordig in zwang zijnde overschatting van bedrijfseconomische gegevens en trouwens van statistische gegevens in het algemeen voor de beoordeling van bepaalde economische toestanden. De betekenis van quantitative gegevens voor de praktische politiek moet in het gecompliceerde maatschappelijk leven van vandaag hoog worden aangeslagen, doch degen, die ze gebruikt, moet terdege op de hoogte zijn van de wijze, waarop zij zijn samengesteld, en van de meer of mindere beperktheid van het bronnenmateriaal. Worden zij lichtvaardig gebruikt, dan stichten zij doorgaans meer kwaad dan goed. Wij zijn zonder gedegen voorbereiding beland in een periode van het sociaal-economische leven, waarin in tegenstelling tot betrekkelijk kort te voren de quantitative gegevens hoogste richtsnoer zijn geworden voor het politieke beleid. De kwaliteit ervan voldoet echter nog geenszins aan de eisen, die het beleid er aan zou moeten stellen. Bij de beoordeling der resultaten van het beleid wordt dit belangrijke feit veelal uit het oog verloren.

De absolute betekenis der gegevens.

De gevaren in dit opzicht zijn wel zeer reëel op agrarisch gebied. Wij mogen erkentelijk zijn voor het feit, dat wij door het werk van de landbouwboekhoudbureaux en laatstelijk ook van het Landbouw-Economisch Instituut althans in beperkte mate over gegevens beschikken, die op voorzichtige wijze gebruikt een zeker inzicht in de bedrijfseconomische structuur en de rentabiliteit van het landbouwbedrijf kunnen geven. Deze erkentelijkheid mag ons evenwel niet blind doen zijn voor het feit, dat onze kennis nog zeer weinig gedetailleerd en volledig is en de landbouw dus, bedrijfseconomisch gesproken, nog goeddeels terra incognita.

Na de vorige oorlog zijn in de loop der jaren door de gewestelijke landbouworganisaties zogenaamde landbouwboekhoudbureaux opgericht. Het doel was de boeren fiscale diensten te bewijzen. Ter berekening van de netto-opbrengsten werden gegevens verzameld over de uitgaven en de inkomsten. De eerste werden gesplitst in arbeidsloon, zaaizaad en pootgoed, veevoeder, meststoffen, rente van de inventaris, algemene onkosten en tenslotte pacht voor de pachtbedrijven, terwijl voor de bedrijven in eigendom geëxploiteerd afzonderlijke rubrieken voor onderhoud, verzekering, afschrijving op gebouwen en grond- en polderlasten werden opgenomen. De bruto-opbrengst werd onderverdeeld in rundvee, varkens, melk en zuivel, pluimvee, akkerbouwproducten en diversen. Deze gegevens werden vanaf het midden der twintiger jaren verzameld en gepubliceerd door de Directie van de Landbouw in haar jaarlijks verslag over de economische toestand van de landbouw.

Voor een representatief beeld van de bedrijfseconomische toestand van het landbouwbedrijf hadden deze cijfers ernstige bezwaren. Wij noemen drie der belangrijkste. Allereerst het gebrek aan voldoende specificatie en uniformiteit in de samenstelling der gegevens. De Directie van de Landbouw heeft er in samenwerking met de Vereniging Landbouwboekhouden naar gestreefd deze gebreken op te heffen, doch zij is daar slechts ten dele in geslaagd, omdat de betrokken organisaties de kosten, die de uitbreiding der boekhoudingen met zich bracht, niet konden dragen. Een tweede bezwaar was het te geringe aantal der bedrijven, als gevolg waarvan sommige landbouwgebieden alsook bepaalde typen van bedrijven volstrekt onvoldoende vertegenwoordigd waren. Een derde bezwaar was de onvoldoende exactheid der gegevens, alsmede het feit, dat de fiscale boekhouding geen zuiver beeld gaf van de werkelijke bedrijfstangang. Wat het laatste punt betreft werden bijv. onder algemene kosten wel bedragen geboekt, die met het bedrijf in engere zin niets te maken hadden, bijv. rente van geleend geld. Daarnaast echter beruisten verscheidene uitgaven en inkomsten op schattingen als bijv. het loon der meewerkende meerderjarige gezinsleden en de in het gezin verbruikte producten, alsook het woongenot. Vervolgens waren er verschillen in het systeem der verwaardering, zodat wijzigingen van de veestapel als gevolg daarvan tot verschillende uitkomsten leidden¹⁾.

Kort voor het uitbreken van de oorlog bedroeg het aantal bedrijven, die het materiaal voor de bedrijfsuitkomstenstatistiek van de Directie van de Landbouw leverden, ongeveer 8.000. Tijdens de laatste jaren van de oorlog stond de verzameling dezer gegevens praktisch stil. Voor de eerste jaren werden in het jaarverslag over de economische toestand van de Directie van de Landbouw nog tot 1942 cijfers gepubliceerd, doch de waarde hiervan is twijfelachtig. Na de oorlog is de verwerking

¹⁾ Zo ontstond tussen het netto-overschot per hectare over 1946/47 volgens de Coöperatieve Landbouwboekhouding te Leuwarden en het netto-overschot van het Landbouw-Economisch Instituut voor hetzelfde aantal Friese bedrijven een verschil van enige tientallen guldens, omdat het eerste vasthield aan het ook voor de oorlog toegepaste vaste waardestelsel, terwijl het L.E.I. het vervangingswaardestelsel toepaste.

der gegevens weer aangevat door het Landbouw-Economisch Instituut, dat deze werkzaamheden van de Directie van de Landbouw overnam. Als vrucht daarvan heeft het Landbouw-Economisch Instituut kortgeleden de resultaten gepubliceerd van pl.m. 440 bedrijven over het boekjaar 1 Mei 1946—1 Mei 1947.

TABEL I.
INKOMSTEN VAN HET LANDBOUWBEDRIJF IN HET
BOEKJAAR 1 MEI 1946—1 MEI 1947.

Gebied, enz.	Aantal bedrijven	Gemidd. op- pervl. cultuur- grond in ha	Gezinsinkomen per ha cultuurgrond	Gezinsinkomen per gem. bedrijf (kol. 2 x kol. 3)	Loonpost boer en gezinsleden	Netto-overschot (kol. 3 min kol. 5)
Veeteeltbedrijven.						
Friese Veenweide- streek, industrie- melkbedrijven	30	24	161	3.911	139	22
Friese Kleiweide- streek, industrie- melkbedrijven	31	27	192	5.162	114	78
Hollands Veenweide- gebied (Rijnland, Delf- en Schieland) consumptiemelk- bedrijven	20	17	206	3.445	191	15
Hollands Kleiweide- gebied, 40 indu- striemelkbedrijven 2 consumptie- melkbedrijven	42	19	168	3.243	162	6
Noord-Holland (Hol- landse Droogma- kerijen en Water- land) 19 Industrie- melkbedrijven en 10 Consumptie- melkbedrijven	29	18	223	4.060	189	34
Akkerbouwbedrijven.						
Haarlemmermeer, Houtrak- en IJ- polders	18	39	220	8.539	59	161
Zuid-Hollandse eilanden	48	42	209	8.869	53	156
Zeeland	20	33	200	6.635	84	116
N.W. Zeekleigronden N.-Brabant	25	36	143	5.114	111	32
Gemengde bedrijven.						
Zandgebied Drenthe Graafschap Zut- phen	23	16	162	2.630	173	-11
Neder-Veluwe	36	12	230	2.749	262	-32
Betuwe	10	17	111	1.858	160	-50
Z. en O. Zandgron- den N.-Brabant	14	19	261	5.032	179	82
Meijerij	33	11	239	2.686	270	-31
Noord-Limburg	25	12	234	2.858	207	-27
Zuid-Limburg	20	13	200	2.505	273	-74
	20	15	278	4.108	215	64

Tegen deze na-oorlogse cijfers gelden over het geheel nog dezelfde bezwaren als tegen de vooroorlogse, zij het waarschijnlijk in mindere mate. De uniformiteit in de samenstelling is stellig verbeterd en misschien ook de exactheid. Terwijl echter één der belangrijkste posten, nl. het loon voor de meewerkende meerderjarige kinderen voor de oorlog volgens de algemene opvatting door de fiscus te zeer werd gedrukt, schijnen verscheidene landbouwboekhoudbureaux ditmaal naar de andere zijde te hebben overdreven. Het L.E.I. heeft nl. aanleiding gevonden de som van het loonbedrag voor de boer en zijn meewerkende meerderjarige kinderen, drastisch te corrigeren. Zo werd dit bedrag voor het Hollandse Veenweidegebied van f 872 per ha teruggebracht tot f 191, terwijl voor de gemengde bedrijven op de zandgronden correcties van f 50 tot f 100 per ha plaatsvonden.

Het bezwaar van de beperktheid van het materiaal hebben de na-oorlogse cijfers in sterker mate dan de vooroorlogse door het veel geringer aantal bedrijven. Wanneer wij echter in de volgende paragraaf zullen constateren, dat volgens de beschikbare gegevens de ontwikkeling der gezinsinkomens per ha in de drie voornaamste groepen van landbouwgebieden, nl. zee-
kleigronden, weidestroken en -zandgronden, opvallend

gelijksoortig is geweest, dan zou daaruit geconcludeerd kunnen worden, dat de beperktheid van het materiaal niet het grootste bezwaar is, dat aan de cijfers kleeft.

Een beoordeling van de rentabiliteit van de landbouw naar het absolute niveau der netto-overschotten blijft echter niet slechts tot de vrome wensen behoren, zolang, afgezien nog van eventuele gebreken in de administratie der verschillende cijfers, geen betrouwbare waardering mogelijk is van die posten onder de uitgaven, die nu nog grotendeels op schattingen berusten, waaronder wel voornamelijk het loon voor handenarbeid van de boer en zijn meewerkende meerderjarige kinderen. Tenminste zo belangrijk is het feit, dat wij alle inzicht missen in de mate van efficiency der bedrijfsvoering, zodat niet is vast te stellen, of bepaalde ongunstige resultaten een gevolg zijn van de algemene bedrijfstoestand of van gebreken in de bedrijfsuitoefening der geadministreerde ondernemingen.

De aandachtige lezer zal beseffen, dat niets ons verder ligt dan de betekenis van het werk, dat de landbouwboekhoudbureaux en het L.E.I. tot dusver hebben verricht, te onderschatten. Dit werk vormt een uitnemend begin om tot een beter inzicht in de bedrijfseconomische structuur van het landbouwbedrijf te geraken en daardoor op de duur o.a. een betere grondslag te leggen voor een economisch en sociaal verantwoorde prijspolitiek. Medewerking van verschillende kanten zal daarvoor nodig zijn. Wij willen echter met nadruk wijzen op de fout, die men begaat door conclusies omtrent de rentabiliteit te trekken uit de orde van grootte van het absolute niveau der tot dusver berekende netto-opbrengsten.

De relatieve betekenis der gegevens.

Dit neemt intussen niet weg, dat het in beginsel mogelijk is vergelijkenderwijs een oordeel over de welvaart in het landbouwbedrijf uit te spreken. Wanneer namelijk het op zichzelf weinig zeggende niveau een bepaald verloop vertoont, dan kan men aangeven in welke mate de welvaart van het landbouwbedrijf in een bepaald jaar meer of minder goed is dan in bepaalde andere jaren. Voorwaarde daarvoor is, dat de gegevens op zichzelf min of meer vergelijkbaar zijn.

Dit is met betrekking tot de voor- en naoorlogse cijfers niet z.m. het geval. Om vier redenen niet. Allereerst zijn in de cijfers voor de zeeleigronden over het boekjaar 1946/47 in tegenstelling tot vroeger geen gemengde bedrijven verwerkt. Dit bezwaar behoeft wat de vergelijking der netto-opbrengsten betreft niet al te zwaar te worden getild, omdat de netto-opbrengst van het gemengde bedrijf op de zeelele stellig groter is geweest dan op de zandgronden, zodat zij de gunstiger netto-opbrengst der akkerbouwbedrijven dichter zal benaderen. Voor de straks volgende vergelijking der gezinsinkomens vervalt het bezwaar, omdat, zoals nog zal blijken, het gezinsinkomen per ha volgens de cijfers over 1946/47 op de zandgronden hoger is geweest dan op de zeeleigronden.

Vervolgens is onder de uitgaven in 1946/47 een bedrag voor handenarbeid van de boer opgenomen, terwijl dit voor de oorlog niet is geschied. Dit bezwaar is op eenvoudige wijze te ondervangen door dit bedrag voor 1946/47 bij het netto-overschot op te tellen. Ernstiger is het verschil met betrekking tot de waardering van het loon van de meewerkende meerderjarige kinderen, waarop wij reeds de aandacht vestigden. Wij hebben getracht dit bezwaar op twee wijzen te ondervangen. Allereerst door voor dit bedrag in 1946/47 te nemen het bedrag van 1939 vermenigvuldigd met de agrarische loonindex van pl.m. 2,5: In de tweede plaats door behalve voor het netto-overschot een vergelijking te maken voor het gezinsinkomen, bestaande uit netto-overschot + loon voor handenarbeid van de boer en zijn meewerkende meerderjarige kinderen, waarmede het bezwaar uiter-

aard geheel verviel, aangezien een laag loon resulteert in een hoog netto-overschot en omgekeerd.

Een laatste bezwaar, nl. met betrekking tot het verschil in veewaardering, eveneens reeds vermeld, is niet geëlimineerd, waardoor het netto-overschot voor 1946/'47 in verschillende streken, m.n. Friesland, vrij belangrijk is gedrukt.

Hieronder volgt een overzicht van de netto-overschotten voor de drie vooroorlogse jaren en het boekjaar 1946/1947, waarbij het laatste op de juist aangegeven wijze is gecorrigeerd.

TABEL II. NETTO-OPBRENGST PER HA. (afgerond in guldens)

Landbouw-gebied:	1936—1937 Ec. toestand		1937—1938 Ec. toestand		1938—1939 Ec. toestand		1946—1947 L.E.I.	
	Aantal		Aantal		Aantal		Aantal	
Veenweidestreek	199	51	207	80	217	36	30	118
Kleiweidestreek	307	66	317	83	326	46	31	165
Holl. Veenweide-gebied	47	67	46	72	47	27	20	97
Holl. Kleiweide-gebied	281	59	312	90	320	12	42	117
Noord-Holland	120	74	134	72	149	37	29	156
Haarlemmermeer enz.	111	53	99	31	119	62	18	220
Z.H. Eilanden	164	63	190	54	232	57	48	198
Zeeland	418	69	465	44	518	60	20	172
N.W. Zeeklei-gronden	72	68	72	39	74	52	25	109
Zandgebied (Dr.)	47	67	62	65	111	32	23	95
Graafschap Zutphen	184	59	210	58	257	33	36	92
Neder-Veluwe	53	82	49	80	44	23	10	75
Betuwe	51	61	62	48	80	17	14	215
Z. en O. Zand-gronden	418	78	445	74	436	53	33	130
Meijerij	222	67	226	34	248	45	25	80
Noord-Limburg	371	46	414	54	457	46	20	70
Zuid-Limburg	114	24	137	20	172	19	20	142

Teneinde een duidelijker beeld te krijgen van de orde van grootte der verschillen is het totaal gemiddelde in onderstaande grafiek in beeld gebracht, uitgebreid tot

1925, terwijl voorts ter vergelijking is opgenomen het verloop van de prijsindex, de lonen en de pachten.

In deze grafiek vallen twee feiten op. In de eerste plaats, dat de gemiddelde opbrengst der drie vooroorlogse jaren in de gehele periode een top vormt, die slechts door de netto-opbrengst van het boekjaar 1928/'29 eveneens werd bereikt. In de tweede plaats, dat het cijfer van 1946/'47 het 3,5-voud is van dit gemiddelde. Vanaf 1939 is de lijn gestippeld, omdat van de oorlogsjaren, behoudens misschien nog 1939/'40, zoals reeds gezegd, geen betrouwbare gegevens bekend zijn. Uit het verloop der prijs- en kostengegevens en voorts uit algemene indrukken zou kunnen worden afgeleid, dat de netto-inkomsten in de oorlogsjaren in feite hoger zijn geweest dan in 1946/'47.

De vergelijking der gezinsinkomens is in de hieronder volgende tweede grafiek in beeld gebracht. Zij is behalve voor het totaal gemiddelde geschied voor de gemiddelde gezinsinkomsten der vier belangrijke groepen van landbouwgebieden. Zij is naar onze mening belangwekkender, omdat enerzijds deze vergelijking minder bezwaar ontmoet, doch anderzijds de gezinsinkomsten gezien de bijzondere geaardheid van het landbouwbedrijf typerender kunnen worden geacht voor de welvaart van het boerenbedrijf.

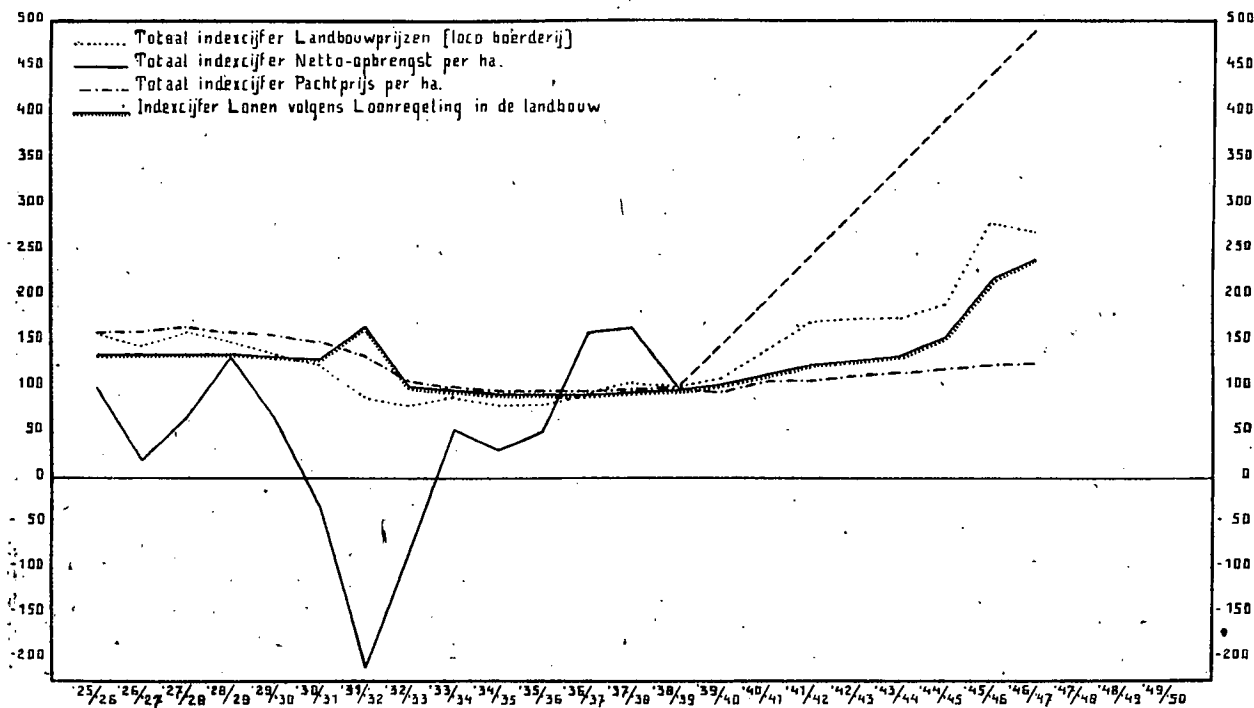
Blijkens deze grafiek bedroeg in 1946/'47 het gewogen totaal gemiddelde der gezinsinkomens 3 maal het gemiddelde van deze grootte voor de drie vooroorlogse jaren. Het verloop voor de zandgronden is hieraan ongeveer parallel, dat voor de rivierklei met zijn fruitteel is begrijpelijkerwijze gunstiger, terwijl het verloop voor de zeekleigronden en voor de weidestroken er enigszins onder blijft met een cijfer van 2,5 voor het relatief ongunstigste gebied der weidestroken.

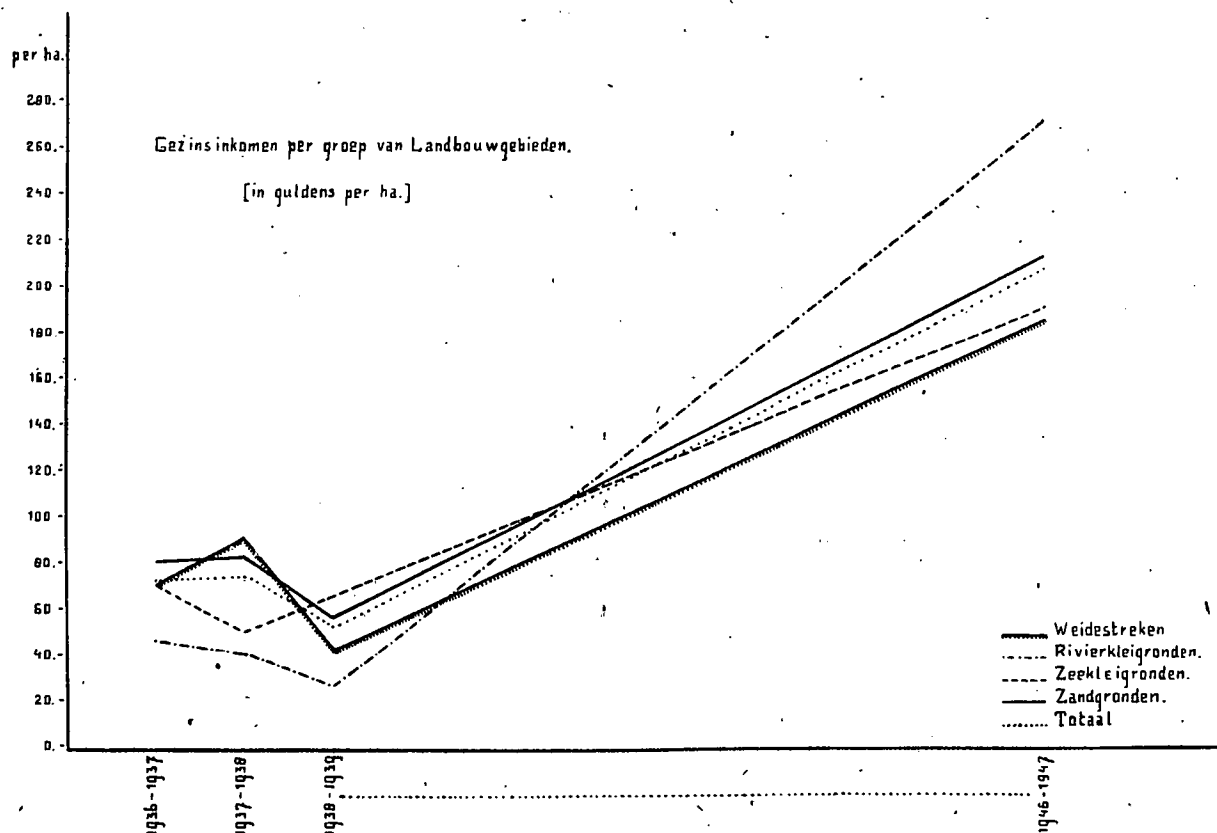
Het karakteristiekst in deze grafiek, wij zezen er reeds op, is de grote overeenkomst qua orde van grootte in de stijging van het gemiddelde voor de zeekleigronden, de weidestroken en de zandgronden. Al is door de geringe exactheid der gegevens een nauwkeurige detaillering van het verloop der gezinsinkomsten niet mogelijk, wij neigen

DE LANDBOUW IN NEDERLAND

Basis 1938/1939 = 100

Indicijfers van het gemiddeld verloop van:
Landbouwrijzen Netto-Opbrengsten
Pachten Landbouwlonen

op grond van deze grafiek tot de opvatting, dat in het boekjaar 1946/47, zich kenmerkend door betrekkelijk normale weersomstandigheden doch tevens door een productie, die althans wat de veehouderij betreft bij die van voor de oorlog achter bleef, het inkomen van de boerenstand in Nederland 2,5 à 3 maal zo groot was als in de jaren, die onmiddellijk aan de oorlog vooraf gingen.

's-Gravenhage.

Prof. G. BROUWERS.
Ir C. H. J. MALIEPAARD.

STATISTISCH WERELDAPPÈL.

600 Statistici bijeen.

De recordcijfers, waaruit de Amerikaan de grootheid van zijn land en volk pleegt af te lezen, zijn deze zomer met een nieuw vermeerderd. In Washington vond de grootste bijeenkomst van statistici plaats, welke in de geschiedenis is voorgekomen. Gedurende twee weken waren daar meer dan 600 statistici bijeen. Ongeveer de helft daarvan was uit de Verenigde Staten afkomstig. De andere helft behoorde tot 55 verschillende landen. De lezer zal mij toegeven: dat is veel. „Veel” is de eerste indruk, die de bezoeker van dit statistisch wereldappèl mee naar huis heeft genomen. Veel, vaak té veel. Veel mensen, waardoor het moeilijk werd een waardevolle selectie te maken. Veel voordrachten en rapporten, waardoor het geheel iets onvatbaars kreeg. Dit alles bij veel warmte en vocht, waardoor niet slechts de deelnemers van de „koele westers-stranden”, maar ook die uit tropische streken werden gekweld en vermoeid. En dan toch, ondanks deze bezwaren, veel vruchtbare gesprekken met vakgenoten, veel gelegenheid om van anderz activiteit te leren, veel stimulerende gedachten.

Laat mij trachten wat lijn in deze veelvuldigheid te ontdekken, opdat de vrucht van dit massale samenzijn toch niet geheel tot de deelnemers beperkt blijve.

Differentiatie en specialisatie.

Vooreerst dan dit. De krachtige ontwikkeling, welke

de statistiek, ten dele onder invloed van de tweede wereldoorlog, ten dele onafhankelijk daarvan, heeft doorgemaakt, drijft in de richting van differentiatie en specialisatie. Wij zien dit duidelijk in de organisatievormen der internationale statistische werkzaamheden. Van ouds was het Internationaal Statistisch Instituut de samenbundeling van de wetenschappelijke studie op statistisch gebied en van het pogen tot uniformering van statistische methoden en begrippen, definities en classificaties. Het was het orgaan, waardoor de ontwikkeling van de statistieken in de verschillende landen werd gestimuleerd, hare vergelijkbaarheid werd bevorderd en de publicatie van statistische gegevens in internationaal verband werd verzorgd. Na de eerste wereldoorlog nam de Volkenbond een belangrijk stuk van dit werk ter hand. Hij ontwikkelde te Genève zijn eigen internationale statistische dienst. Op het gebied van de sociale statistieken trad de Internationale Arbeidsorganisatie op en op dat der landbouwstatistieken het Internationaal Landbouwinstituut. De wetenschappelijke taak van het Instituut bleef echter nog onverdeeld.

Thans in Washington vertoonde zich op het administratief-statistische gebied een menigte van internationale lichamen. Ik noem vooreerst de Statistische Commissie der Verenigde Naties en het Statistisch Bureau te Lake Success, welke beide een krachtdadige werkzaamheid ontplooiën. Daarnevens werken de Internationale Arbeidsorganisatie, de Voedsel- en Landbouworganisatie der Verenigde Naties, de Wereldgezondheidsorganisatie, de Internationale organisatie voor de burgerlijke luchtvaart; de Internationale Bank, het Internationale Monetair Fonds en andere gespecialiseerde internationale lichamen.

Maar ook op wetenschappelijk gebied vertoonde zich een grote differentiatie. Daar waren de Econometrische Vereniging, de Internationale Associatie voor onderzoek betreffende inkomen en vermogen en de Internationale Unie voor wetenschappelijk onderzoek van bevolkingsvraagstukken, terwijl ook het Opinieonderzoek zijn eigen vorm van internationale samenwerking ontvangt.

Daarnevens zag men de regionale samenbinding in de gestalte van het Inter-Amerikaans Statistisch Instituut,

welke misschien door een Europese samenwerking zal worden gevolgd.

Ik beschouw deze differentiatie en specialisatie als noodzakelijk en vruchtbaar.

Het is een bekend verschijnsel, dat administratieve organen bij het groeien van de taak uiteenvallen, en tal van wetenschappen hebben zich in de loop der tijden in delen gesplitst.

Het is echter nuttig, dat er waarborgen blijven voor een goede coördinatie van het werk en een bevruchtende samenwerking der delen. Voorzover de internationale administratieve statistiek aangaat, vervult de Statistische Commissie der V. N. deze taak. Voorzover de wetenschappelijke beoefening der statistiek betreft, zal dit de nieuwe functie van het Internationaal Statistisch Instituut kunnen zijn.

In Washington waren de mensen van de praktijk en die van de wetenschap — trouwens vaak dezelfde personen — bijeen. Het valt niet te ontkennen, dat de gespecialiseerde belangstelling intensiever bleek te zijn dan die voor het geheel. De bijeenkomsten, welke op bepaalde vakonderwerpen of -methoden waren toegespitst, trokken meer deelnemers en werden gekenmerkt door levendiger discussies dan die met een meer algemeen karakter, welke doorgaans een vrij mat verloop hadden.

Betekenis der statistiek voor de internationale samenwerking.

Slechts enkele deelnemers hebben daardoor de voordracht van Prof. Frank W. Notestein gevolgd, die zijn beschouwing over „De analyse van internationale bevolkingsproblemen” inleidde met enige beschouwingen over de wijze, waarop degene, die zich bezig houdt met de analyse van maatschappelijke verschijnselen in het algemeen, en de demograaf in het bijzonder, kan bijdragen tot een goede internationale verstandhouding. En toch werd hier een visie gegeven op de betekenis van het werk, dat men bezig was te ondernemen, waaruit allen bezieling konden putten.

De spreker verwierp de gedachte, dat slechts de wetenschap de wereld zal kunnen redden, een denkbeeld, dat men in de rapporten van de Unesco hier en daar kan tegenkomen. Het omgekeerde, zo zegt hij, is maar al te waar. Noch de wetenschap, noch de processen, waardoor zij toeneemt, geven een waarborg voor de vrede en veiligheid in de komende decennien. Maar wel kan technisch werk op internationale grondslag op de duur op velerlei wijze, soms in geringe, maar toch ook in belangrijke mate, bijdragen tot verbetering van de politieke toestand.

Eén van die nuttige, hoewel minder belangrijke wijzen, waarop internationaal onderzoek een beter onderling begrip kan bijbrengen, ligt in de gelegenheden tot samenwerking, die het biedt aan personen uit alle volken. Zelfs in tijden van politieke onrust kunnen analisten van zeer uiteenlopende afkomst en geardeerdheid leren samen te werken aan bepaalde concrete problemen door gebruikmaking van universele wetenschappelijke technieken. Zulk werk is vooral bevorderlijk voor een betere verstandhouding, als men te doen heeft met geschilpunten, waarbij de onmiddellijke politieke inzet niet zo hoog is, dat de rede meer moet worden aangewend om een geval er door te halen dan om een algemeen aanvaardbare oplossing te vinden.

Er is wel niemand, die naar de nationale of internationale gedachtenwisselingen van de laatste tijd heeft geluisterd, die niet getroffen is door de vele, niet noodzakelijke geschilpunten. De pleitbezorgers der verschillende standpunten brengen hun geval naar voren in zulke algemene termen, en in een taal met zoveel leuzen met ideologische inslag, dat een maximum aan wanbegrip gewaarborgd is. Waarschijnlijk bestaat er geen afdoende oplossing voor dit probleem. Voor- en tegenstander plegen alle beschikbare middelen aan te wenden, teneinde hun respectieve gezichtspunten te verdedigen. Echter kunnen analisten

door samenwerking veel doen ter voorkoming van deze moeilijkheid door het brede terrein van praktische problemen, waarop nuttig werk kan worden verricht, zelfs bij ontbreken van fundamentele overeenstemming, scherp omlijnd te formuleren en dit in een taal, die door mensen van iedere ideologie kan worden begrepen. In zulk zorgvuldig voorbereid werk ligt het middel, waardoor wij zullen gewaar worden, dat onze uiteindelijke verschilpunten minder onoverkomelijk zijn dan zij nu lijken.

Bovendien kan een grondige analyse veel bijdragen om de marge der verschilpunten in te perken. Tijdens de dagelijkse politieke debatten komt men herhaaldelijk onder de indruk van de felheid in de argumentatie, welke zou kunnen worden vermeden, als de deelnemers aan de disputen volledig waren ingelicht. De politici schermutselen over zaken, waarvan de specialist weet, dat ze al lang zijn opgelost. De specialisten zijn het oneens, doordat zij niet op de hoogte zijn van de resultaten van het technisch werk hunner collega's, en wij allen zijn geneigd over het onbepaalde te argumenteren in plaats van de middelen te bespreken om de problemen exact te formuleren. De sociale analist heeft als voornaamste taak het inperken van het gebied der discussies door werkelijke geschillen in het licht van gedegen kennis te stellen. Naarmate hij in deze poging slaagt, zal onnodig meningsverschil minder voorkomen en de politieke gedachtenwisseling zal steeds meer aan gewicht winnen.

In dit verband heeft de statistische analist de speciale verplichting de discussie van praktische problemen aan te moedigen. Hij verkeert in de unieke positie, dat hij de problemen stelt van een echte wereld met echte mensen, met hun problemen van gezondheid, voedsel, behuizing, opvoeding en arbeid. Deze reële wereld wordt niet altijd tastbaar in de problemen, gesteld door onze meer speculatieve collega's, de sociale filosofen, of door de hervormers. Indien men hun de vrije teugel laat, hebben de filosofen de neiging in hun spreken af te dwalen buiten elk contact met de economische, sociale en praktische feiten; en de hervormers komen er toe uit te wijden over plannen en programma's, die alleen verwezenlijkt zouden kunnen worden in een wereld, die hen niet nodig had. De statistische analist van sociale, economische en politieke problemen heeft de verplichting zich aan de werkelijkheid te houden. Zijn werk moet aanvagen bij het waarnemen van mens en maatschappij, zoals zij bestaan in hun volle onvolkomenheid, en het zoeken naar wederzijdse plannen vanuit het gezichtspunt hunner toepasselijkheid voor de wereld, zoals hij reilt en zeilt, niet zoals hij kon geweest zijn of behoorde te zijn. Wanneer bestaande spanningen moeten worden verminderd, dient de bestaande tweedracht te worden gesublimeerd in nieuwe pogingen om gemeenschappelijke doeleinden te bereiken. Zulke gemeenschappelijke oogmerken behoeven geen onbereikbare vluchten der verbeelding te zijn. Veel cynisme en teleurstelling worden veroorzaakt door de vernietiging van hooggespannen verwachtingen van het onbereikbare. In tijden van ontwrichting zijn wij geneigd te vergeten, dat er gemeenschappelijke oogmerken zijn — de hoop op beter voedsel, betere huisvesting, betere gezondheid, betere opvoeding en betere arbeidsvoorwaarden. Voor de gewone man overall ter wereld zijn deze oogmerken reëel. Hij zoekt niet Utopia, maar een beetje verzachting van zijn lot. We vergeten ook vaak, dat binnen het kader van alle ideologieën veel kan worden gedaan teneinde deze verwachtingen in vervulling te doen gaan door gemeenschappelijke problemen van sociale en economische structuur op te lossen. Door bij te dragen aan de oplossing van deze moeilijke praktische problemen van het sociale beleid kan de statistische analist iets doen om een eensgezinde poging tot het bereiken van gemeenschappelijke doeleinden aan te moedigen.

Er waren op dit Congres geen spanningen en weinig diepe belevenissen. Er was veel intellect en weinig visie. Dit bracht de aard van het samenzijn misschien met zich

mede. Maar dan is het toch weldadig, als een denker zich verheft boven het technische en vraagt naar de zin der dingen. Voor mij was dit een hoogtepunt.

Totale gezichtspunten.

Hetgeen ik boven schreef over differentiatie en specialisatie betekent niet, dat binnen de organen en groepen, welke zich met hun methoden op het gebied der statistiek bewegen, nu ook verder een concentratie van aandacht en activiteit op detailproblemen zou worden gevonden. Er is in alle wetenschapsbeoefening een tendentie in de richting van de totale gezichtspunten. Grote stukken van de statistiek worden als vanzelf in deze richting gedrongen door het toenemend besef van de nationale samenhang der economische processen en de internationale interdependentie daarvan. Wij hebben geleerd onze volkshuishouding als een eenheid te zien en worden ons dagelijks meer bewust van onze afhankelijkheid van het economisch gebeuren in de gehele wereld.

Het is zonder twijfel daaruit te verklaren, dat er te Washington zo grote belangstelling bestond voor de studie van het nationale inkomen en vermogen. Er bestaat omtrent dit onderwerp een diepgaande — helaas nog niet gepubliceerde — studie van een subcommissie voor Nationaal-Inkomen-statistiek van de Commissie van Statistische Deskundigen van de Volkenbond (onder leiding van J. R. N. Stone). Deze studie werd, als één der laatste goede vruchten der Volkenbondsactiviteit, in December 1945 te Princeton vastgesteld. Op dit rapport, waaraan hij trouwens zelf had medegewerkt, voortbouwende, heeft onze landgenoot, Dr J. B. D. Derksen, tijdelijk verbonden aan het Statistisch Bureau te Lake Success, een grondige studie en analyse gemaakt van de statistieken van het nationale inkomen in alle landen, waar zulke berekeningen worden gemaakt. De uitkomsten van dit onderzoek waren neergelegd in een rapport over „De vergelijkbaarheid van de statistieken betreffende het nationale inkomen”, dat terecht veel aandacht trok. In dit rapport wordt vooreerst aandacht geschonken aan de definitie van nationaal inkomen en de problemen, welke daarmee samenhangen. Algemeen wordt „nationaal inkomen” gedefinieerd als de totale toegevoegde waarde van alle goederen en diensten, welke door de volkshuishouding in een bepaalde periode, gewoonlijk een jaar, zijn voortgebracht, daaronder begrepen het inkomen uit het buitenland ontvangen en verminderd met het inkomen, dat aan ingezetenen van andere landen toevalt. Maar daarmee is men er niet. De toepassing van deze definitie roept vele problemen op, welke door Derksen nauwkeurig zijn geformuleerd. Hij laat vervolgens voor dertig landen zien, hoe men daar bij de berekening van het nationaal inkomen te werk gaat. De uitkomsten worden in een aanhangsel gepubliceerd en met noten en bronvermelding toegelicht. Tegelijkertijd tracht hij echter leiding te geven aan de ontwikkeling van theorie en praktijk door het aanbevelen van bepaalde regels. Het is de bedoeling, dat het Statistisch Bureau in 1948 met een uitvoerige en — naar thans reeds kan worden vastgesteld — baanbrekende publicatie voor de dag zal komen.

Wereldomvattend is de aanpak van de Voedsel- en Landbouworganisatie der Verenigde Naties, welke in 1950 een wereldlandbouwtelling gaat houden.

Colin Clark, de Australische statisticus, wiens geschrift over „The Economics of 1960” grote bekendheid verwierf, gaf opnieuw blijk van zijn wereldwijde visie in een uiteenzetting over het verband tussen de hoeveelheid kapitaal per hoofd van de bevolking en de productiviteit per hoofd van de bevolking.

Dit verband had hij bepaald op grond van gegevens voor een groot aantal landen en voor verschillende tijdvakken.

Zoals vanzelf spreekt, stond daarbij de productiviteit in de Verenigde Staten aan de top, terwijl die voor de verre Oosterse landen tot de laagste behoorde.

In de discussie werd vooral ingegaan op de vraag, in hoeverre moest worden getracht om correcties aan te brengen voor de verschillende ontwikkelingsgraad van de bevolking en de verschillende technische kennis in verschillende tijdvakken. De heer Clark kon in zijn antwoord erop wijzen, dat merkwaardigerwijze de lijnen voor eenzelfde land, betrekking hebbende op verschillende tijdvakken, niet veel verschilden van de lijn, die men krijgt door op eenzelfde tijdstip de cijfers voor verschillende landen te vergelijken.

Verder werd in de discussie ingegaan op het verband tussen deze cijfers en de functionele verdeling van het nationale product over kapitaal en arbeid.

Steekproefmethode.

Met de toeneming van de behoefte aan statistische gegevens, welke allerwege aan de dag treedt, en van de technische mogelijkheden op statistisch gebied, gaat een stijging van de kosten van het statistisch onderzoek gepaard. Statistische onderzoeken zijn kostbaar. Zo dringt zich de vraag op: Is het niet mogelijk de beoogde uitkomsten met geringer middelen te verkrijgen? De steekproefmethode belooft hier in sommige gevallen uitkomst te bieden. De kosten van een steekproef vormen slechts een gedeelte van die van een volledig onderzoek. Het aantal enquêteurs is kleiner, zodat men hun een betere opleiding kan geven en voor een goed toezicht op het werk kan zorgen. De uitkomsten zijn veel sneller beschikbaar en het wordt mogelijk een bepaald onderzoek met groter frequentie te doen plaatsvinden. Door de grootte en samenstelling van de steekproef te variëren, kan men de uitkomsten verkrijgen in de gewenste graad van nauwkeurigheid en zelfs een volledige, doch slecht geleide of uitgevoerde volledige telling in betrouwbaarheid overtreffen.

Het is opmerkelijk, hoe vaak ten congresse over de noodzaak van toepassing van de steekproefmethode werd gesproken. De Statistische Commissie van de V. N. heeft voor dit doel een afzonderlijke subcommissie ingesteld. Deze zal een handboek voor de toepassing der steekproefmethode moeten ontwerpen, waarin aan de toepassing van deze werkwijze leiding gegeven wordt. Het is echter niet de bedoeling, dat zij zich zal beperken tot de theorie van het geval. Haar is nadrukkelijk verzoekt zich te verdiepen in de praktische toepassingen op het gebied van de landbouwtellingen, het onderzoek van huishoudrekeningen, volkstellingen en statistieken van de inkomens. Deze toespitsing van haar opdracht op de behoeften van de statistische bureau's is noodzakelijk, aangezien de afstand tussen theorie en praktijk op dit gebied nog niet is overbrugd. Intussen wordt op het Censusbureau der Verenigde Staten nabij Washington, dat ik opnieuw mocht bezoeken, reeds regelmatig van steekproeven gebruik gemaakt. Het „Lopend Bevolkingsonderzoek” van deze instelling geeft voor de Verenigde Staten als geheel gegevens over arbeid en werkloosheid. Voor de bevolking van 14 jaar en ouder wordt het aantal werkenden vastgesteld naar de volgende bijzonderheden: leeftijd, geslacht, werkend in landbouw en in nijverheid, werkloos onder vermelding van de duur, oud-strijder 1940—1945. Deze gegevens komen elke maand beschikbaar. Met groter tijdsintervallen verschaft dit onderzoek gegevens over een aantal andere bijzonderheden, zoals: huwelijke staat, opleiding, migratie, grootte en samenstelling der gezinnen. Ook woningstatistiek worden op deze wijze bijgehouden. Zo is men lopend op de hoogte van de huisvesting van de oud-strijders en bekend met het aantal gehuwden, dat geen woning voor zichzelf heeft. Het Censusbureau heeft voor dit doel een goed opgeleide buitendienst.

Opinie-onderzoek.

Van de steekproefmethode naar het onderzoek der publieke opinie is maar een stap. Immers, eerst door toepassing van de steekproefmethode is de studie van de

openbare mening mogelijk geworden. In het voorbijgaan zij opgemerkt, dat het woord opinie-onderzoek een te eng begrip geeft van de betekenissen der onder deze naam gehoudene enquêtes. In vele gevallen toch vraagt men niet slechts naar meningen, maar ook naar andere gegevens. Bij het commercieel opinie-onderzoek is dit bijna steeds het geval. Er wordt geïnformeerd naar het gebruik, dat van bepaalde consumptiegoederen gemaakt, naar gewoonten en behoeften, naar woningtoestanden, enz.

Welnu, het opinie-onderzoek was ditmaal, als jongste loot aan de groeiende boom der statistiek, voor het eerst op een statistisch congres vertegenwoordigd. Indrukwekkend was in dit verband de voordracht van Prof. Samuel A. Stouffer van de Harvard Universiteit, doordat zij liet zien, met welk een energie men zich in de Verenigde Staten op het onderzoek van de op dit terrein liggende vragen heeft geworpen. Vooreerst was de vraag van het vinden van de beste steekproef aan de orde. Men volgt in de Verenigde Staten, zoals ook in ons land, het stelsel van „evenredige verdeling”. De steekproef wordt geleed naar demografische kenmerken, zoals leeftijd, geslacht, kerkgenootschap, beroepsgroep, zo, dat deze daarin in dezelfde verhouding voorkomen als in de bekende cijfers van de gehele bevolking. De enquêteurs worden dienovereenkomstig geïnstrueerd. Deze methode heeft aan het opinie-onderzoek in de Verenigde Staten de successen bezorgd, welke het bij het voorspellen van de uitkomsten der presidentsverkiezingen heeft weten te behalen. Nochtans vertoont zij een ernstig gebrek. Omdat de keuze der berichtgevers uiteindelijk aan de enquêteur blijft overgelaten — al heeft hij zich te houden aan de hem voorgeschreven kwantitatieve verdeling — kan men niet zeggen, dat de steekproef willekeurig is. De resultaten kunnen door de gedragingen van de enquêteur in een bepaalde richting worden beïnvloed.

Tegenover de methode van de gelede steekproef staat die, welke o.a. door het bureau van de Census wordt gevolgd, waarbij bepaalde gebieden worden uitgezocht. De keuze van de berichtgevers wordt hierbij niet aan de enquêteur overgelaten. Hij krijgt een lijst van adressen mede, welke hij moet bezoeken. Deze adressen zijn door het organiserend lichaam op goed geluk vastgesteld. Er blijven dan nog wel vragen, bijv. met wie de enquêteur aan dat adres moet spreken, maar aan de eis van toevaligheid bij de uiteindelijke keuze der berichtgevers is toch voldaan.

Genoeg ter aanduiding van een complex van problemen, dat op het ogenblik in onderzoek is.

Een tweede vragenreeks hangt samen met het stellen der vragen bij het onderzoek. Men kan op zeer verschillende manier vragen en de ervaring leert, dat schijnbaar onbetekenende verschillen in de vraagstelling de antwoorden kunnen beïnvloeden. Op dit gebied is er thans tweemaal ontwikkeling gaande. Eén in de richting van het informele gesprek. De enquêteur, die beter opgeleid moet zijn dan die bij het gebruikelijke opinie-onderzoek, stelt niet bepaalde tevoren nauwkeurig omschreven vragen, maar tracht langs de weg van een ongedwongen gesprek zich een voorstelling te vormen van de mening van de berichtgever en ook van de intensiteit van die mening. Van dit onderhoud gaat er dan een gedetailleerd rapport naar de leidinggevende instantie, waar het nauwkeurig wordt geanalyseerd en samengevat. Deze methode is zeer kostbaar (\$ 25 of meer per onderzoek). Zij heeft goede resultaten opgeleverd, vooral in gevallen, waar bij de ondervraagden geen scherpomlijnde overtuiging mocht worden verwacht. Een voorbeeld is de vraag naar de koopplannen voor het komende jaar.

Een andere wijze van benadering van het probleem, hoe men de toevallige invloed van afzonderlijke vragen op het enquêteformulier kan matigen, is gezocht in de rangschikking van reeksen logisch samenhangende vraagpunten in de vorm van een schaal. Ik kan op deze methode

niet verder ingaan. Slechts zij vastgesteld, dat het Amerikaanse Departement van Oorlog van deze methode veel gebruik gemaakt heeft voor het onderzoek van de geestelijke gesteldheid van de troepen. Zoals de lezer bekend is, heeft de eerste wereldoorlog aanleiding gegeven tot een krachtige ontwikkeling op het gebied der intelligentietests, dank zij het gebruik, dat daarvan bij de recrutering in de Verenigde Staten werd gemaakt. Het ziet er naar uit, dat de tweede wereldoorlog een soortgelijke stimulans zal geven aan de ontwikkeling van het onderzoek van de mening en houding van bevolkingsgroepen. Er zijn belangwekkende studies uit het werk van het Departement van Oorlog te verwachten.

Een derde punt van onderzoek is dat naar de factoren, die de publieke opinie beïnvloeden en wijzigen. Van de verschillende kanten wordt dit werk aangepakt. In Princeton heeft men de beschikking over de ponskaarten van honderden opinie-onderzoekingen en tracht door onderzoek in deze schat van gegevens de bewegingen in de openbare mening te analyseren. Elders heeft men een vaste groep van berichtgevers meer dan eens ondervraagd en beproefd vast te stellen, welke invloeden hun oordeel hebben gewijzigd. Intensiever is het werk aan de Harvard Universiteit, waar psychologen, anthropologen en sociologen samenwerken en waar men een beperkt aantal berichtgevers gedurende verscheidene maanden zeer nauwkeurig heeft bestudeerd, in totaal niet minder dan 30 uren onderzoek aan elk van hen wijdende! Ook het experiment heeft hier zijn plaats gekregen. In het bijzonder de invloed van film en radio op de opvattingen der bevolking is daarbij aan de orde gesteld.

Niet minder dan acht universiteiten zijn op dit gebied intensief aan het werk. Zij zijn bezig de sociale psychologie te ontwikkelen tot een wetenschap, welke op exact waargenomen feiten berustend wel gefundeerde wetmatigheden aan het licht weet te brengen.

Slot.

Het gehele congres is op gramfoonplaten opgenomen. Een volledig verslag is ons in het vooruitzicht gesteld. Dat zal een zeer omvangrijk boekwerk worden. Misschien wel het lijvigste werk, dat ooit op statistisch gebied is verschenen, waarmede dan weer een nieuw record zou zijn gevestigd! Deze publicatie zal tonen, dat er alom in de wereld op dit terrein hard wordt gewerkt en dat deze, tenslotte nog jonge wetenschap zich in velerlei richting krachtig ontwikkelt. En de recensent zal dan staan voor dezelfde moeilijkheid, waarvoor de bezoeker van het congres stond en waarvoor de schrijver van dit opstel zich zag geplaatst: dat hij slechts enkele, betrekkelijk willekeurige grepen kon doen uit een machtig geheel.

's-Gravenhage.

Dr PH. J. IDENBURG.

RESEARCH EN TECHNISCHE VOORLICHTING.

De research, of op zijn Nederlands het speurwerk, is in deze tijd het voorwerp van veler belangstelling. Het op 16 en 17 October jl. te Utrecht gehouden Research-congres trok meerdere honderden bezoekers uit velerlei kring, en het woord komt in de krant en in allerlei andere publicaties nu wel zo vaak voor met de nadruk op de wenselijkheid van uitbreiding ervan, dat menig burger, die geen gat ziet voor ons goede land om uit de moeilijkheden te raken, zou kunnen-gaan menen, dat „we” maar voldoende aan dat werk behoeven te doen om te komen tot die hogere en betere productie, die, naar iedereen hem vertelt, onze welvaart zal kunnen herstellen.

Er is wel iets veranderd sedert Lorentz, verontrust door de toestand, waarin ons economisch leven in de oorlog van 1914—1918 begon te geraken, de vraag stelde of het niet nodig was, „alle kracht van wetenschap en

ervaring, waarover Nederland in verblijvende mate beschikt, te doen zoeken naar middelen en wegen om uit de weinig beschikbare grondstoffen en productiemiddelen een zo groot mogelijk nut te trekken".

Behalve bij die véziende ondernemers, die reeds zelf de hand aan de ploeg hadden geslagen, dezelfde, die ook thans nog met succes voortploegen, vond Lorentz' oproep, nadat met de afloop van de oorlog de ergste benauwenis was afgewend, slechts bij weinigen weerklank en zeker niet bij het grote publiek.

Er was echter wél gebleken, tot welke verrassende resultaten de in de oorlogvoerende landen onder de drang der noodzaak gegroede systematische toepassing der natuurwetenschap op industrie en landbouw had geleid. Sommigen begrepen, dat we hier in Nederland niet konden achterblijven, en op instigatie van Prof. Ir. I. P. de Vooy's werd door de toenmalige Minister Treub een commissie ingesteld, genoemd naar haar voorzitter de „Commissie-Went", uit wier voorstellen in 1930 een ontwerp van wet ontstond, dat leidde tot de op 1 Mei 1932 in werking getreden wet, waarbij aan de „Nederlandsche Centrale Organisatie T.N.O." werd opgedragen om „te bevorderen, dat het natuurwetenschappelijk onderzoek op de doelmatigste wijze dienstbaar gemaakt wordt aan het algemeen belang".

Sedert de waarschuwing van Lorentz was er dus een 15-tal jaren verlopen, alvorens van overheidswege in de vorm van een centraal lichaam de wettige middelen werden geschapen om aan die waarschuwing gevolg te geven, al moet worden gezegd, dat incidenteel ook vóór 1932 wel instituten tot stand waren gekomen, bijvoorbeeld in de vorm van „proefstations", die elk op eigen gebied de natuurwetenschap trachtten toe te passen op de bedrijfstak, waarvoor ze waren opgericht.

Er werd echter sedert de oprichting van T.N.O. weinig meer in het publiek gehoord; sommige bij overheidslichamen niet onbekende bevoegdheidsgechillen waren daar niet vreemd aan, en de ware belangstelling, die meestal slechts ontstaat als de nood dringt, ontbrak bij het publiek en ook wel bij die overheidsinstanties, die niet onmiddellijk bij de zaak waren betrokken. Maar kort voor 1940 begon men in velerlei kring in te zien, dat de nood inderdaad drong, en gedurende de oorlog, toen veler denken, bij gebrek aan de mogelijkheid tot directe toepassing, zich richtte op de toekomst, is in menige braintrust, naast vele andere toekomstbeelden, ook de vaste overtuiging ontstaan, dat in ons land, als wij wilden meekomen met de toen oorlogvoerende toekomstige concurrenten, het vraagstuk van de ontwikkeling onzer bestaansbronnen langs rationele weg, dus ook met behulp van systematisch wetenschappelijke bevruchting van de arbeid, dringende aandacht vereiste.

Dat na de bevrijding aan het bewind gekomen regeringen voor de overtuigingen dier braintrusts niet ongevoelig waren, blijkt wel uit het feit, dat op de begroting thans voor T.N.O. grotere bedragen zijn uitgetrokken dan ooit te voren (voor 1947 bijna f 8 miljoen), terwijl het inschakelen van verschillende instituten en proefstations onder T.N.O. sedert de bevrijding snel voortgang heeft gemaakt.

Wanneer we hier spreken van een bevruchting van de in het bedrijf verrichtte arbeid door toepassing van de resultaten der wetenschap, dan doen we niet anders dan, in de lijn van onze tijd, constateren, dat ook over het gebied van het bedrijfsleven het rationele, en direct op het doel gerichte denken steeds meer het traditionele denken vervangt als leidend motief bij het handelen van de mens. Steeds meer hebben we uit de bereikte resultaten geleerd, dat er een nauw verband bestaat tussen de uitbreidingsmogelijkheid der industrie en de vergroting en verfijning harer productie enerzijds en de toepassing erin van „de wetenschap", dat is het tot een systematisch opgebouwd geheel van de vruchten van rationeel denken, anderzijds.

Als men in een onderneming overgaat tot wat men, in navolging der Amerikanen, „wetenschappelijke bedrijfsleiding" noemt, dan doet men in de grond niet anders dan de vroeger leidende motieven van traditie, routine en persoonlijke ervaring uit het eigen bedrijf vervangen door die van het rationele, op het doel gerichte denken, gesteund door de gezamenlijke ervaringen van veel werkers op hetzelfde gebied, zoals die te leren zijn uit de „litteratuur" of op andere wijze.

Voor de leek, die met een zekere schroom het woord „wetenschap" benadert, moge „wetenschappelijke bedrijfsleiding" een begrip lijken, dat boven zijn bevattingvermogen gaat, in werkelijkheid is het niet anders dan het benaderen van elk onderdeel van en elke vraag in de onderneming met wat hij „gezond verstand" zou noemen; en daar hoort bij, dat een verstandig mens gebruik maakt van de kennis en ervaring, die door anderen verzameld en openbaar zijn gemaakt.

Als waarlijk grote ondernemers vertellen of schrijven hoe ze tot hun succes zijn gekomen, is het altijd dit eenvoudige recept, dat ze aangeven. Het hangt nu maar af van de mate van gezond verstand, de intensiteit van de vitaliteit en de sterkte van het karakter, die er achter staan, in welke mate de onderneming zal slagen.

Dat betekent echter een bewegelijke instelling tegenover het bedrijf zelf. Het betekent een voortdurend zoekend schouwen, een *speuren*.

In de eerste plaats binnen de onderneming naar wat, in het licht van de kennis op het ogenblik en in vergelijking met wat van elders bekend is, gebreken of zwakheden zijn.

En in de tweede plaats buiten de onderneming naar mogelijkheden tot het maken en verkopen van nieuwe producten, het gebruik van nieuwe grondstoffen, beter tot het doel leidende werkwijzen en werktuigen en zo voorts.

Het is van groot belang, dat de onderneming de kennis, die zij voor dit speuren nodig heeft, gemakkelijk en in een voor de bepaalde onderneming geschikte vorm kan verkrijgen. Sommige grote ondernemingen laten zich daartoe bijstaan door een eigen volledig opgetuigde speurwerkafdeling met wetenschappelijke werkers en laboratoria, die niet alleen door eigen onderzoekingen die kennis verwerven, maar ook het medium zijn waardoor de van elders beschikbare kennis en ervaring in een voor het bedrijf toepasbare vorm wordt gebracht en aan het bedrijf toegevoerd. Het hangt nu van de grootte van de onderneming, van de aard van product en werkwijze en van de beschikbare middelen af, of van zulk een eigen researchafdeling wordt gebruik gemaakt; maar voor elke onderneming, die niet verschrompelen wil door achterblijven bij de snelle ontwikkeling van onze tijd, is het nodig, zulke kennis op enigerlei wijze op te nemen en te verwerken.

Het is nu de taak van T.N.O. en in het algemeen van alle overheids- of gemeenschapsorganen, die zich met het *toegepast* natuurwetenschappelijk onderzoek bezighouden, om dit onderzoek te stimuleren of zelf te verrichten; maar niet minder om de resultaten van dat onderzoek daarheen te brengen, waar het *toegepast* kan worden, dat is dus bij de ondernemingen of ondernemingsgroepen in industrie, landbouw enz.

In dit verband zou men kunnen zeggen, dat de benaming „toegepast natuurwetenschappelijk onderzoek" minder juist is; want zolang de resultaten ervan nog enkel in handen van de onderzoekende lichamen zijn, is het onderzoek nog niet *toegepast*; maar, als het goed is, zijn de vruchten ervan wél *toepasbaar*. Het werk van zulke lichamen bevordert slechts dán het gestelde doel en de besteding van miljoenen ervoor is, in een verarmd land als het onze, slechts dán verantwoord, als de toepassing ervan voor een bedrijfsleven, dat verondersteld wordt voldoende „research-minded" te zijn, gewenst en bevorderlijk is.

(Tot recht verstand zij hier gezegd, dat ik het hier

niet heb over fundamenteel wetenschappelijk onderzoek, dat ten slotte, maar vaak op lange termijn, de noodzakelijke grondslag levert voor alle wetenschappelijke en technische vooruitgang. Maar dat wordt slechts in bijzondere gevallen verricht door de lichamen, die ik hier op het oog heb, en veelal elders).

Dat betekent dus, dat er een nauw verband en een wisselwerking moet bestaan tussen de speurwerkorganen en de organen van het bedrijfsleven. Dat verband bestaat bij die ondernemingen, die er een eigen researchafdeling op na houden, vanzelf. Laten we het speurwerk op lange termijn zonder direct industrieel doel, dat ook wel in zulke afdelingen wordt verricht, even buiten beschouwing, dan bestaat het voornaamste technische werk van de speurafdeling in een nauwe samenwerking met de ingenieurs en ontwerpers door alle afdelingen der onderneming heen. Daar komen voortdurend problemen op, die bij voorbeeld door Sir Arthur Fleming, directeur van de research- en opleidingsafdeling van de Metropolitan Vickers Electrical Company, worden aangeduid als „voortkomende uit wijzigingen in de eisen, die van het bedrijf uit worden gesteld aan de installatie en de apparatuur, door de invoering van nieuwe materialen, de toepassing van hogere snelheden, hogere temperaturen of andere omstandigheden, waarvoor de voorafgegane ondervinding geen voldoende leidraad geeft”.

Sir Arthur noemt als voorbeelden in de betreffende onderneming „bij de constructie van turbines het vraagstuk van de kruip van metalen bij hoge temperaturen of het gedrag van de veelheid van isolerende materialen bij hoger wordende elektrische spanningen en in de vele verschijnselen bij het gebruik van elektronische apparatuur”.

In de onderhavige onderneming worden zulke problemen behandeld in afzonderlijke laboratoria, zoals die voor physica, chemie, metallurgie, physische beproevingen, electrotechniek, radio, en ook voor materialen en werkmethoden. „De staf van de technische afdelingen wordt door een nauw contact met de speurwerkpersonen geïnspireerd ten opzichte van hun eigen werk. Leerlingen en anderen, die in opleiding zijn, worden „research-minded” doordat ze enige tijd in de laboratoria meewerken, en dat dringt mettertijd in de hele organisatie door. De laboratoria vormen ook een middelpunt voor wetenschappelijke en technische lezingen, die van belang kunnen zijn voor een grote kring van het personeel der maatschappij”.

Tot zover deze bekende researchman, die hier iets aangeeft van de verhouding en de wisselwerking tussen het researchlichaam en het bedrijf, waar de resultaten van het speurwerk worden toegepast.

Dat geldt voor een zeer grote onderneming als die van Sir Arthur, maar het geldt overal, ook daar, waar het researchlichaam en het bedrijfsorgaan gescheiden worden beheerd.

Overal is het zó, dat de problemen worden gesteld door en uit de uitvoerende organen en het is de taak van die organen om de problemen te zien en duidelijk geformuleerd te stellen. Maar het is óók zó, dat dezelfde problemen, die bij een enkele onderneming worden onderkend en gesteld, zich heel vaak bij de gehele bedrijfstak, en soms zelfs daar ver buiten uit, voordoen en om oplossing vragen. Er zijn tal van problemen, die als het ware gemeenschappelijk zijn en ook gemeenschappelijk kunnen worden behandeld en dan ook door het speurwerkorgaan te algemene nutte kunnen worden meegedeeld.

Overal is het óók zo, dat er van de speurwerkorganen een stimulerende invloed kan uitgaan op de mentaliteit der bedrijfsorganen, wier gezindheid tot speurwerk zij kunnen prikkelen. Dit behoort, als het publieke organen zijn, tot hun taak. En ook is het overal zó, dat de speurwerkorganen uitstralingspunten kunnen zijn voor de kennis van het vak in zijn nieuwste vorm en dus dienen kunnen

om die kennis spoedig en in begrijpelijke vorm tot de bedrijfsorganen te doen doordringen.

Maar nu is het in Nederland zó, dat er aan beide kanten nog wel het een en ander ontbreekt, dat nodig is om de invloed van kennis en wetenschappelijk denken op de ontwikkeling van de industrie zo goed en zo snel mogelijk vruchtbaar te maken.

Daar is in de eerste plaats bij vele industriëlen nog een gebrek aan begrip voor de noodzaak tot die geestelijke instelling tegenover hun eigen bedrijf, die wij een bewegelijke noemden. Er is nog veel „sleur”, veel zelfgenoezaamheid en veel wantrouwen, die de gezindheid tot speurwerk belemmeren. Sleur en zelfgenoezaamheid zijn overal remmen voor de ontwikkeling van de productieve werkzaamheid, die steeds weer oorzaak zijn van het verschrompelen van ondernemingen in onze zo dynamische tijd.

Het wantrouwen, dat in ons eigen land misschien wel een bijzonder karakter draagt, is tweeledig. Er is een wantrouwen tegen de bedrijfsgenoten en een wantrouwen tegen de voorlichtende lichamen zelf, vooral als die van de Overheid uitgaan.

De historische grondslag van Holland's welvaart is de handel; wij denken nog steeds veel meer commercieel dan industrieel; hoe veel Nederlandse industriële ondernemingen zijn niet ontstaan als een, meer als noodzakelijk dan als wenselijk aanvaarde aanvulling van een bestaand handelsbedrijf?

Nu ziet de volbloed koopman, méer dan elke andere in het bedrijfsleven werkzame figuur, de winst als hoofdmotief van zijn werkzaamheid. Elke begrenzing van zijn werkkerrein ziet hij als een beknotting van de winstmogelijkheid. (Daarom is het zo moeilijk, de echte kooplieden tot samenwerking te brengen).

Dat betekent, dat de koopmansmentaliteit hem in de bedrijfsgenoot de vijand, de „concurrent” doet zien, veel meer dan dit bijvoorbeeld bij de boer of de productieve ambachtsman het geval is, die ook andere motieven dan de winst voor zijn activiteit kent.

De zeer commercieel aangelegde industrieel nu zal steeds veel zorgvuldiger die kennis bewaren, die hij als „beroepsgeheim” ziet, dan bijvoorbeeld de moderne boer dat doet. Hij zal er schuw voor zijn om met zijn vragen voor de dag te komen uit vrees, dat de „concurrenten” gebruik zullen maken, niet alleen van het feit, dat hij iets vragen moet, wat dus een „zwakheid” zou zijn, maar ook dat ze van dezelfde wetenschap, die hij bij de beantwoording van zijn vraag opdoet, gebruik zullen kunnen maken, omdat zij van dezelfde bron ook zullen kunnen profiteren.

Deze sterk commerciële inslag van een groot deel van onze industriëlen vormt een rem voor die samenwerking van bedrijfsgenoten, welke voor de goede werking van de lichamen, die speurwerk en voorlichting bedrijven, zo bijzonder vruchtbaar is.

Geconstateerd mag worden, dat er hier in de laatste jaren verbetering is ingetreden; maar vooral onder de kleinere en oudere zaken is er nog veel, dat remmend werkt.

De tweede oorzaak van het vermelde wantrouwen, dat van de zijde van het bedrijfsleven remmend werkt op de geneigdheid tot samenwerken met de speurwerkorganen, ligt in het gevoel, dat die organen niet competent zijn. De zakenman begrijpt niet altijd de taal van de researchman. Soms is het hem te geleerd, soms krijgt hij inderdaad niet de informatie, die hij bedoelt en zegt dan „dat je er niets aan hebt” — soms ook voelt hij in de wijze van werken van de speurwerkorganen iets dilettantisch, althans gezien vanuit datgene, wat hem interesseert: de reële mogelijkheid van praktische toepassing in de gegeven omstandigheden. Stemmen, die aan zulke gevoelens uiting geven, worden niet zelden gehoord, en het is niet te ontkennen, dat de ervaringen van ondernemers, die wel eens van de diensten van speurwerklichamen gebruik hebben willen maken, soms teleurstellend zijn.

Dat kan liggen aan de vragers; die zijn vragen niet zuiver

genoeg gesteld of niet duidelijk genoeg heeft geformuleerd en ook wel eens van het spuurwerkorgaan meer verwacht, dan het, zelfs al ware het in zijn soort volmaakt, kan geven. Maar dikwijls zal hier toch een gebrek liggen bij het spuurwerkorgaan. Het is de taak van het spuurwerkorgaan, voorzover het een publieke functie vervult, om voor die ondernemingen, die er geen eigen spuurwerkafdeling op na houden, dat is het gros der ondernemingen, zo goed als dat kan in dezelfde verhouding tot zulke ondernemingen of groepen daarvan te treden als de spuurwerkafdeling, die aan een onderneming verbonden is, tot deze staat.

Dit is op zichzelf al een moeilijke taak, omdat hier een intense samenwerking wordt verondersteld tussen een economisch ingesteld orgaan enerzijds en een meer wetenschappelijk orgaan anderzijds, zonder dat er een overkoepelende hogere instantie is, die beider functies coördineert.

Dan is er de moeilijkheid, dat er in ons land een vrij grote verscheidenheid bestaat van lichamen, die technische en wetenschappelijke voorlichting geven of althans zouden kunnen geven. Hun terrein is niet steeds nauwkeurig afgebakend en staat niet altijd bij belangstellenden bekend, zodat degene, die voorlichting zoekt, wel eens bij het verkeerde adres terecht komt of geen adres weet te vinden.

En tenslotte is er het zeer grote aantal ondernemingen, die op de reeds genoemde gronden of te zelfgenoegzaam of te onwetend of te wantrouwig zijn om zich tot een voorlichtingsorgaan te wenden. Er ligt nu voor de voorlichtingsorganen een grote mogelijkheid tot uitbreiding en vruchtbaar making van hun werkzaamheid, onder de volgende voorwaarden:

1. Zij moeten zich steeds bewust zijn, een dienende taak te hebben, die hen noopt zich bij hun werk en hun gezindheid te richten naar de uit het bedrijfsleven naar voren komende behoeften, waarbij ze moeten streven naar een verhouding van wederzijds begrijpen met degenen, die aan die behoeften uiting geven.
2. Zij moeten onderling tot coördinatie, taakverdeling en samenwerking komen, waarbij de Overheid de behulpzame hand kan bieden.
3. Zij moeten „de boer op” om enerzijds de industrie, in zakelijke vorm, te wijzen op de noodzaak van spuurwerk en anderzijds het vertrouwen te vestigen, dat zij daarbij behulpzaam kunnen zijn.

Naarmate langs deze weg succes wordt bereikt, zal wel blijken, wat er, ook bij goed gecoördineerde en dus zo efficiënt mogelijke activiteit, nog aan de omvang, de bemanning en de outillage van ons publieke spuurwerken voorlichtingsapparaat ontbreekt. Het is dan om te beginnen aan de Overheid om, voorzover de geschikte personen en de geschikte apparatuur beschikbaar zijn, de middelen te verschaffen, die nodig en voldoende zijn, om zulke personen aan te stellen en zulke apparatuur te kopen.

Dat lijkt mij voor een Regering, die moet woekeren met schaarse middelen, een zakelijk beter verantwoorde werkwijze dan die, waarbij wordt uitgegaan van bedragen, welke wij, bijvoorbeeld op grond van door een planbureau gemaakte berekeningen, „behoren” uit te geven om op één lijn te komen met andere landen, die in dezelfde positie als wij verkeren.

Ook al kan geredelijk worden toegegeven, dat we in Nederland ten opzichte van research en voorlichting een heel eind achter liggen.

Maar men moet, als elke goede zakenman, bij het begin beginnen. Dan zal ook van de zijde van het bedrijfsleven, naarmate resultaten zichtbaar worden, het inzicht in de noodzaak en het nut van spuurwerk en voorlichting en het vertrouwen in de daartoe ingestelde organen groeien. Dan zijn de voorwaarden geschapen voor de bereidheid van het bedrijfsleven om de middelen beschikbaar te stellen en de betaalde opdrachten te geven, waardoor, zoals overal elders, een belangrijk deel

van de kosten van dit werk worden gedragen door degenen, die er het meest direct belang bij hebben, hetzij individueel, hetzij bedrijfstakgewijze.

Maar indirect profiteert onze gehele bevolking ervan en het is dus alleszins verantwoord, dat, ook nadat de gewenste toestand is bereikt, een deel der kosten, waaronder zeker die voor de fundamentele research, uit de openbare middelen worden bestreden.

Delft.

Ir S. H. STOFFEL.

EEN LES UIT DE HISTORIE.

Economisch en staatkundig zijn we op velerlei gebied zover afgezaakt, dat een betoog, waarin naar richtlijnen voor de toekomstige ontwikkeling wordt gezocht, in sommige gevallen uitdrukkelijk moet beginnen met vast te stellen, dat de situatie van het ogenblik geen aanknopingspunt biedt.

Dit geldt zeker, indien de positie van de Noord-West Europese zeehavens in verband met de Duitse spoorwetarietieven wordt bekeken. De oorlog heeft, als zoveel, de Noord-West Europese verkeersbetrekkingen in puin achtergelaten. In de nu reeds bijna 2½ jaar na het eind der oorlogshandelingen is men niet bij machte geweest dit puin te ruimen, laat staan nieuwe constructies tot stand te brengen. Toch zal het ervan moeten komen. Zoals men zich echter bij de herbouw van een verwoeste stad niet los kan maken van haar traditie, ook als men de herhaling van een foutieve ontwikkeling in het verleden wil voorkomen, zo geldt dit voor de reconstructie van de Noord-West Europese verkeersbetrekkingen.

Van welke grondgedachte gaat men uit, indien men zich keert tegen de uitzonderingstarieven op de Duitse spoorwegen? In dit verband zij de aandacht gevestigd op een belangwekkend document, dat tussen de beide wereldoorlogen is ontstaan.

Dit document is het rapport betreffende de concurrentie tussen spoorwegen en waterwegen, uitgebracht in Maart 1929 door een commissie van drie, onder voorzitterschap van de Zweed, Prof. Eli F. Heckscher, aan de Adviserende en Technische Commissie inzake Verbindingen en Transit, van de Volkenbond. Het is met objectiviteit tot stand gekomen en verdient daardoor in de tegenwoordige situatie te groter gezag. Wat was de aanleiding tot dit rapport?

Het verdrag van Versailles verbood Duitsland voor een termijn van 5 jaar een autarchische politiek van uitzonderingstarieven, o.a. ten behoeve van zijn zeehavens, te volgen. Aan het eind van deze termijn van 5 jaar zouden de desbetreffende bepalingen door de Volkenbondsraad kunnen worden verlengd of herzien. Bij gebreke van zo'n verlenging of herziening herkreë Duitsland zijn vrijheid op dit gebied. Het jaar 1924 brak aan zonder dat van Volkenbondszijde explicite een voorziening t.a.v. de bepalingen van het verdrag van Versailles was ondernomen. Terstond gingen de Duitse spoorwegen over tot een belangrijke verlaging der tarieven, die in 1923 ter gelegenheid van de stabilisatie van de Reichsmark zeer waren verhoogd. Deze tariefverlaging betrof niet in de laatste plaats de verbindingen met de zeehavens en had des te meer betekenis, omdat sedert 1920 de Duitse spoorwegen tot één organisatie waren samengevoegd. Het is immers duidelijk, dat een krachtiger tarievenbeleid in een bepaalde richting kan worden verwacht van één spoorwegmaatschappij, die het gehele Duitse gebied omvat, dan van enige maatschappijen afzonderlijk, die eerder geneigd zijn hun speciale belangen na te jagen. Het duurde dan ook niet lang, of van Nederlandse, Belgische en Franse kant rezen protesten, terwijl eveneens uit Duitse Rijnvaartkringen bezwaren werden vernomen. Van Volkenbondszijde stelde de Amerikaan Walker D. Hines een onderzoek in en concludeerde in een rapport van Augustus 1925, dat de situatie „immensely complicated” was. Hieruit moest onvermijdelijk een

commissie ontstaan, hetgeen prompt geschiedde. Het was bovenvermelde Commissie, die in Maart 1929 haar werkzaamheden afsloot. Zij hield zich bezig met de kwesties aangaande de spoorwegtarieven, de Rijnvaart en de Donauvaart, maar het waren de eerste twee, die het leeuwenaandeel van de aandacht vroegen.

Tijdens de ruim 3 jaren, die met het onderzoek der Commissie waren gemoeid, stond de praktijk geenszins stil. Integendeel, alle factoren van het vraagstuk der speciale en uitzonderingstarieven zijn in die tijd naar voren gekomen. Het Duitse tarievenstelsel werd eenzijdig ontwikkeld ten gunste van de Duitse Noordzeehavens en werd ook overigens gesmeed tot een werktuig voor Duitse handelspolitiek. Een volledige tarievenoorlog werd gevoerd tussen Hamburg en Triëst, die in 1928 met een overeenkomst tussen de bij die strijd betrokken spoorwegmaatschappijen eindigde. Speciale kolentarieven op Italië werden in 1927 ingevoerd, teneinde het kolenvervoer naar Italië, dat via Rotterdam liep, af te leiden. Voor de Duitse Noordzeehavens werden speciale bruinkooltarieven opgesteld. De algemene tariefverhoging van 11 pCt in 1928 werd niet toegepast op de kolentarieven naar Duitse Noordzeehavens. Een hardnekkige concurrentie was aan de gang tussen de Poolse spoorwegen en de Duitse Noordzeehavens, gesteund door de Duitse spoorwegen. Eveneens ontstond tarievenstrijd met de Belgische en Franse spoorwegnetten. Speciale tarieven werden gecreëerd op Tsjecho-Slowakije, Hongarije, Italië, evenals exporttarieven voor bestemmingen in Zwitserland, Frankrijk, Roemenië. Bijzondere tarieven werden in het leven geroepen tussen Zwitserland en de Duitse Noord- en Oostzeehavens, terwijl in het algemeen werd getracht door bijzondere tarieven het verkeer tussen de Oostzeelanden en staten in Centraal- en Zuid-Europa over Duitsland te leiden.

De strijd tegen het opkomende wegverkeer werd eveneens opgevat. Dat toentertijd reeds de Duitse spoorwegpolitiek zeer bewust autarchisch werd geleid, blijkt uit een opmerking van Dr Spiess, een der directeurs van de „Deutsche Reichsbahn Gesellschaft”, uit 1927. Hij beriep zich op het onvergelykelijk voordeel eigen zeehavens te gebruiken ter besparing van deviezen. Uit nationaal oogpunt is het derhalve, zo stelde hij, noodzakelijk, dat de Reichsbahn de concurrentie tegen buitenlandse spoorwegen opneemt en tevens vermijdt een bevoordeling van de overslaghavens aan de Rijn, omdat dit aan Antwerpen, Rotterdam, enz., ten goede komt.

Het is slechts een greep, maar voldoende om te doen zien, dat de commissie-Heckscher werd geplaatst in het midden van de problemen, waarvoor ieder zich ziet gesteld, die zich heden ten dage van het vraagstuk van de toekomst der Duitse spoorwegtarieven bezighoudt.

Welke uitweg ziet nu de commissie-Heckscher, na allerlei feiten en omstandigheden zorgvuldig te hebben gereleveerd?

Uitgaande van haar opdracht een onderzoek in te stellen naar de beweerde concurrentie van de spoorwegen tegen de waterweg, constateerde zij, dat de tegenstelling elders ligt, en wel bij de concurrentie van de Duitse spoorwegen tegen de niet-Duitse verkeersstelsels. Doordat het voornaamste oogmerk der Duitse spoorwegen is de eigen zeehavens te begunstigen, richt hun politiek zich dientengevolge *onder andere* tegen het Rijnverkeer. De Reichsbahnpolitiek brengt echter evenzeer mee, dat ook het *spoorwegverkeer* naar de westelijke, niet-Duitse, havens geen medewerking ondervindt.

Vervolgens zoekt de commissie naar een uitgangspunt om de situatie te beoordelen. Zij stelt vast, dat de tarieven naar zee-, respectievelijk rivierhavens, geen vergelijkingsmateriaal opleveren. Evenmin wil zij de vóór de tarievenstrijd bestaande verhoudingen tot uitgangspunt maken,

daar allerlei economische invloeden buiten de tarieven om verkeersstromen kunnen wijzigen. Zo komt zij tot de slotsom, dat de enige toets is gelegen in de beginselen der tariefopstelling zelf. Slechts daarin ziet zij een middel ter beoordeling of tarieven zijn „te hoog”, „te laag” of „unfair”.

Na een zorgvuldige beschouwing aangaande de betekenis van het geïnvesteerde kapitaal en de onderlinge afhankelijkheid tussen kostprijzen en transporten, aanvaardt zij het beginsel, dat de additionele kosten de laagst toegelaten grens moeten vormen van elk tarief. Te hoog is een tarief, dat verkeer tegenhoudt, niettegenstaande het in elk geval zijn additionele kosten zou kunnen dekken; te laag is een tarief, dat de additionele kosten van het betreffende verkeer niet dekt. Kan van verschillende routes of verkeersmiddelen worden gebruik gemaakt, dan dient de weg met de geringste additionele kosten te worden gekozen.

Zij wijst er nog op, steunende op uitspraken van Duitse spoorwegzijde, dat de zelfkosten der spoorwegen worden verlaagd door een zo snel mogelijke wagenomloop, zodat een tariefpolitiek, die langere trajecten naar zeehavens bevoorrecht boven kortere naar andere eindpunten, de efficiency in het spoorwegbedrijf aantast. Wanneer de commissie vervolgens de tarievenpolitiek der spoorwegen wil toetsen aan de door haar opgestelde beginselen, stelt zij vast, dat het in Duitsland gevolgde systeem van kostprijsberekeningen ongetwijfeld een antwoord op de opgeworpen vragen zou kunnen geven, maar dat de gegevens niet op zodanige wijze voor haar toegankelijk waren, dat zij de noodzakelijke berekeningen kon maken. Zij ziet echter niet weinig aanwijzingen, die het op zijn minst twijfelachtig maken, of de tarievenconomie steeds in acht genomen is, wanneer het betrof de concurrentie met waterwegen en vreemde zeehavens. Er bestaat een prima facie bewijs, dat gezondigd wordt tegen de gelijkheid van behandeling van de verschillende verkeerswegen.

De commissie eindigt met de aanbeveling, dat tarieven nimmer beneden additionele kosten behoren te worden genoteerd en dat duurdere routes niet moeten worden voorgetrokken boven goedkopere. Hierbij bezigt de commissie de gulden woorden, dat tarieven opstellen een kunst is en geen exacte wetenschap. Mocht men om politieke redenen of anderszins van de door haar geformuleerde beginselen willen afwijken, dan acht zij volledige kennis van feiten en openbaarheid noodzakelijk. Zij legt er de nadruk op, dat men niet de spoorwegtarieven als instrument bezigt voor speciale tegemoetkomingen, die strijdig zijn met een gezond ondernemingsbeleid van de spoorwegen.

Enig practisch gevolg schijnt het rapport niet te hebben gehad, al volgt uit haar woorden, dat een schending van de Spoorwegconventie van 1923 moest worden aangenomen. Het vraagstuk der herstelbetalingen, die de Duitse spoorwegen met een soort hypotheek belastten, waaraan de Haagse conferentie in 1930 een eind maakte, vervolgens de in dat jaar en daarna om zich heen grijpende economische crisis, en het daarop volgend nationaal-socialistisch bewind in Duitsland vormden waarschijnlijk de voornaamste factoren, die het in praktijk brengen van de conclusies der commissie tegenwerkten.

Dit rapport is niettemin op dit ogenblik nuttig, want het laat zien, dat men er niet is met de somtijds al te gemakkelijk aangeheven leus: de Duitse uitzonderingstarieven moeten worden afgeschaft. Het laat zien, dat niet alleen de zeehavens, maar ook een niet onaanzienlijk deel van de Europese handelspolitiek erbij is betrokken. En we mogen er voor de tegenwoordige situatie aan toevoegen: tevens een stuk prijspolitiek.

Dit rapport is ook in ander opzicht weer actueel, want het stelt een duidelijke keus: zal het Europese verkeers-

apparaat worden opgebouwd op een rationele kostprijsbasis of zal het worden prijsgegeven aan verwarrende invloeden, die tot zichtbare en onzichtbare verliezen leiden? De commissie bovengenoemd oordeelde de technische mogelijkheid voor een toetsing van kostprijzen aan opbrengsten aanwezig. Dan moet dit thans nog het geval zijn, 'temeer daar de wetenschap niet heeft stilgestaan.

Bij de door de commissie aanbevolen methode kan men zich nog afvragen, of inderdaad alleen moet worden uitgegaan van de additionele kosten, als onderste grens, voor de tarieven, in plaats van uit te gaan van alle kosten. Een stelsel, dat voor bepaalde vervoeren alleen de additionele kosten als grondslag aanvaardt, loopt gevaar in de gehele tarievenopbouw de klad te brengen, waarop hier te lande wel is geweest. Wat daarvan zij, in dit betoog is deze kwestie secundair. Hoofdzaak is de stelling, dat de tarievenopbouw zich moet richten naar zijn mérites voor de rentabiliteit van het spoorwegbedrijf zelf. Zonder zulk een rationele methode zal men in het verkeersapparaat niet de nodige samenwerking en efficiency verkrijgen, dat wil zeggen, men zal meer kapitaal investeren in spoorwegen, havens, enz., dan strikt nodig is en dienengevolge het vervoer bij gemis van zulk een methode duurder moeten maken. In een uitgemergeld Europa, dat op beangstigende wijze kapitaal tekort komt en op straffe van ondergang zijn economie op uitgerekende wijze moet inrichten, is dat kortweg dwaasheid.

De gecompliceerde moderne markt vormen, vooral in de grote zeehavens, waarbij vestigingen van grote ondernemingen, bankbedrijf, verzekeringswezen enz., onderling samenhangen, komen in Europees verband pas tot hun hoogste potentie niet bij een autarchische verkeerspolitiek, maar wanneer zij steunen op verkeersbedrijven, die op rationele voet zijn geschoeid.

De ondertekenaars van de Geneefse conventie van 1932 inzake het Internationaal Regime der Spoorwegen stelden in de préambule voorop het verlangen om voorzieningen te treffen, die de verkeersvrijheid verzekeren en handhaven, en om te dien einde internationale samenwerking in de organisatie van het railtransport te bevorderen.

Het is goed, zich deze conventie met bijbehorend statuut te herinneren en daaraan een praktische toepassing te geven. Dit is, wegens de geografische ligging van Duitsland, een kwestie, waarin de Duitse gebieden de eerste aandacht eisen. Maar ook anderen zijn daarbij betrokken, zoals de commissie-Heckscher deed zien. Het zal nog heel wat voeten in de aarde hebben; er zal nog een zware wijs opgaan, maar het moet. We hebben de les uit de historie voor ons.

's-Gravenhage.

Mr K. VONK.

INGEZONDEN STUKKEN.

HET ONTWERP-STATUUT VAN DE NEDERLANDSCHE BANK.

De heer A. Berkx schrijft ons:

Onder bovenstaande titel komt in „E.-S.B.” van 3 September jl. een beschouwing voor van de heer Tj. Greidanus. In zijn betoog wijst de heer Gr. op een zeer ernstige lacune in het ontwerp-statuuut. Hij wenst deze op te heffen door art. 9 lid 1 te redigeren als volgt: „De Bank heeft tot taak de interne stabiliteit van de Nederlandse geldeenheid te waarborgen”. Hierdoor wordt volgens schrijver, behoudens voor bepaalde gevallen zoals bijv. devaluatie in een land, dat van betekenis is voor onze economie, een vaste grondslag aan het bankbeleid gegeven.

Aannemende, dat dit inderdaad zo is, blijft er echter nog de vraag, of dit criterium voor de geldvoorziening het meest juiste is. Schrijver zegt niet uitdrukkelijk, wat hij verstaat onder „interne stabiliteit van de geldeenheid”, maar uit zijn betoog is toch wel af te leiden, dat volgens zijn opvatting bij geld, waarvan de koopkracht stabiel

blijft, de interne stabiliteit wordt gehandhaafd. Men krijgt dan immers volgens hem, binnen de grenzen van het menselijk mogelijke, zekerheid betreffende de waarde van het geld, van vorderingen en schulden uitgedrukt in geld, van de reële lonen etc.

Deze opvatting, die reeds door Cassel werd verkondigd, is echter voor aanvechting vatbaar en berust op een miskenning van sommige factoren, die bij de waarde van het geld een rol spelen. De onjuistheid van Cassel's theorie werd o.a. door G. M. Verrijn Stuart aangetoond in zijn werk „Geld en Crediet”.

De eerste en voornaamste functie van geld is die van ruilmiddel en men zal dus moeten trachten een regeling te vinden, waarbij het geld deze functie zo volmaakt mogelijk vervult. Nu kan men zonder vrees voor tegenspraak de stelling poneren, dat dit eerst het geval zal zijn, wanneer er van het ruilmiddel zelf geen invloed uitgaat op zijn waarde, m.a.w. wanneer de koopkracht van het geld wordt bepaald door de goederen en diensten, die men er voor kan krijgen en het geld hierbij neutraal is. Wanneer dus bijv. door een misoogst landbouwproducten schaars zijn, zal de prijs hiervan stijgen, ergo de koopkracht van het geld dalen, zonder dat er iets aan de waarde van het geld in zijn ruilmiddelfunctie veranderd behoeft te zijn. De veranderde koopkracht is integendeel juist een bewijs, dat het geld zijn functie goed vervult. Zou men hier de koopkracht van het geld stabiel willen houden, dan zou men het product MV op een of andere manier moeten verkleinen.

Wanneer men niet ontkent, dat de hoeveelheid geld in omloop naast andere factoren van invloed is op de koopkracht, zal men moeten toegeven, dat men eerst wanneer de hoeveelheid ruilmiddel in omloop stabiel blijft, het ideale ruilmiddel, het zgn. neutrale geld, heeft. Eerst dit geld zal zijn economische functies zo goed mogelijk vervullen. Indien bijv. de ontwikkeling der techniek vooruitgaat en ons in staat stelt met dezelfde kosten meer goederen te produceren dan voorheen, zal de koopkracht van het geld stijgen en het prijsniveau dalen. Zou men in dit geval echter koopkrachtvast geld nastreven, dan zou men verhoging van MV moeten bewerkstelligen, hetgeen in wezen niets anders dan inflatie zou zijn.

Algemeen geformuleerd kan men zeggen, dat het ideale geld datgene is, waarbij van de geldzijde geen invloed op de koopkracht uitgaat en deze laatste uitsluitend varieert naar gelang er veranderingen aan de goederenzijde plaatsvinden of, om de terminologie van G. M. Verrijn Stuart te gebruiken: geld waarvan de innerlijke waarde stabiel blijft en de uiterlijke waarde (koopkracht) größer of kleiner wordt naarmate er meer of minder goederen voor verkrijgbaar zijn.

Uit het voorgaande zou een geheel andere formulering van art. 9 lid 1 voortvloeien dan die tot welke de heer Gr. komt. Zij zou echter m.i. een betere waarborg bieden voor een juiste geldvoorziening dan de door hem voorgestelde.

Naschrift.

Met belangstelling heb ik kennis genomen van het ingezonden stuk van de heer A. Berkx naar aanleiding van mijn artikel over bovenstaand onderwerp.

Met de beschouwingen van de heer Berkx over wat wij te verstaan hebben onder „interne stabiliteit van de geldeenheid”, ben ik het in hoofdzaak eens. Alleen is het mij niet duidelijk, dat hij schrijft: „maar uit zijn betoog is toch wel af te leiden, dat volgens zijn opvatting bij geld, waarvan de koopkracht stabiel blijft, de interne stabiliteit wordt gehandhaafd”. Dit heb ik nooit bedoeld en dit zou ook niet kunnen, want in verscheidene publicaties heb ik steeds betoogd, dat stabiele koopkracht geenszins stabiel geld betekent.

Ik moge hiervoor o.a. verwijzen naar mijn in 1932 gepubliceerde boek: „The value of money”¹⁾, hoofdstuk XXI

¹⁾ P.S. King & Staples Limited, London.

over „The stability of the value of money”. Enkele passages moge ik hier aanhalen: „It has therefore been necessary to form an idea of the conception, stability of the value of money.

As regards this conception I cannot agree with the frequently accepted opinion that the value of money is stable, when at different times it can be exchanged for constant average quantities of the different kinds of commodities — i.e., when the so-called level of prices remains constant (blz. 276).

Voorts van blz. 277:

„And it is certainly evident that the same quantities of goods have by no means a constant importance for our wellbeing at different times. The utility which in times of scarcity would be derived from a certain quantity of a certain good is entirely different from that which in times of abundance would be derived from the same quantity of the same good.

For this reason I do not consider money with which at different times the same quantities of goods are bought as by any means the ideal money. The stability of value which we desire is not, in my opinion, a stability of value in exchange, but it should be a certain constancy in the way in which money performs its function”.

Het laatste deel van de laatste zin zou een bijna letterlijke vertaling kunnen zijn van de zin, waarin de heer Berkx spreekt van een „regeling, waarbij het geld deze functie zo volmaakt mogelijk vervult”, ware het niet, dat ik de betreffende passage reeds 15 jaren geleden schreef.

In het verdere betoog van de heer Berkx vind ik een passage, waarmee ik mij geenszins zou kunnen verenigen, waar hij schrijft: „Wanneer men niet ontkent, dat de hoeveelheid geld in omloop naast andere factoren van invloed is op de koopkracht, zal men toe moeten geven, dat men eerst wanneer de hoeveelheid ruilmiddel in omloop stabiel blijft, het ideale ruilmiddel, het zgn. neutrale geld heeft”.

Een stabiele hoeveelheid ruilmiddel zal n.i. geenszins tot stabiel geld leiden. De heer Berkx spreekt trouwens in dezelfde zin van „andere factoren”, die de waarde van het geld beïnvloeden.

Veel grotere waarde hecht ik daarom aan de wijze, waarop de schrijver de oplossing verderop stelt:

„Algemeen geformuleerd kan men zeggen, dat het ideale geld datgene is, waarbij van de geldzijde geen invloed op de koopkracht uitgaat en deze laatste uitsluitend varieert naar gelang er veranderingen aan de goederenzijde plaatsvinden” en voorts aan de formulering van Prof. G. M. Verrijn Stuart door hem aangehaald.

Echter is hiermede dit uiterst moeilijke vraagstuk nog lang niet afdoende opgelost en ik moge verwijzen naar het bovenaangehaalde hoofdstuk van „The value of money”, waarin ik getracht heb de oplossing nader uit te werken.

TJ. GREIDANUS.

DE BONNENHANDEL VRIJ

Met grote belangstelling hebben velen kennis genomen van het artikel van Dr C. N. F. Swarttouw in de „E.-S. B.” van 25 Juni jl. „Van zwarte naar vrije markt”. De hierin ontwikkelde theorie lijkt wel zeer aantrekkelijk en ik zelf zou hiervan eveneens een voorstander zijn, indien het, ook op praktische gronden, mogelijk was de handel in bonnen op de vrije markt toe te staan. Ik zie de praktische mogelijkheid echter niet.

Allereerst moeten wij, met Dr Swarttouw, vaststellen, dat er een vrij aanzienlijke handel in bonnen op de zwarte markt in Nederland is ontstaan. Dit is een vaststaand feit, en, hoewel wij ons gaarne zouden spiegelen aan Engeland, waar een zwarte markt onbestaanbaar is gebleken, discussie is over dit feit volkomen overbodig.

Daar de rantsoenen van alle in distributie zijnde artikelen, welke de Overheid aan de consumenten toekent,

echter nog steeds zeer klein zijn, en in algemene zin aangenomen moet worden, dat elkeen het toegewezen minimum hard nodig heeft, ligt het voor de hand eerst na te gaan, van welke zijden thans de bonnen komen, welke op de zwarte markt verhandeld worden.

Bronnen der bonnenhandel.

Er zijn hiervoor verschillende bronnen aan te wijzen:

In de eerste plaats zijn de bonnen, welke op de zwarte markt verschijnen, afkomstig van categorieën personen, die de aangewezen bonnen van hun bonkaart niet nodig hebben. Op het platteland — dit is nu eenmaal een bekende omstandigheid — gebruiken vele consumenten bijv. hun melk- of boterbonnen niet; zij voorzien zich, vooral wanneer zij zelf bij de landbouw of de veeteelt betrokken zijn, van deze verschillende artikelen wel zonder hiervoor bonnen in te leveren. Hetzelfde is het geval met arbeiders, die van de directies van de bedrijven, waarin zij werken, verstrekkingen van goederen in natura ontvangen en die dientengevolge hun bonnen niet besteden. Het is duidelijk, dat een gedeelte van hun overtollige bonnen op de zwarte markt terechtkomt, en, ofschoon het merendeel der plattelanders en fabrieksarbeiders wellicht niet eens de behoefte gevoelt om zijn ongebruikte bonnen aan anderen af te staan, wordt dit gestimuleerd door lieden, die er hun werk van maken deze bonnen op te halen en in min of meer belangrijke partijen op de zwarte markt te verkopen. Er zijn voorts gezinnen, vooral gezinnen met veel jonge kinderen, die een gedeelte van hun bonnen niet behoeven te gebruiken en deze verkopen, of maar aan de leverancier laten, omdat zij er geen interesse voor hebben. Ook deze bonnen vinden uiteraard hun weg naar de zwarte markt.

In de tweede plaats is er een groep personen, die uit winstbejag hun bonnen verkopen. Ik doel hierbij niet alleen op consumenten, die zich aan dit euvel schuldig maken, eventueel zelfs ten nadele van hun eigen gezondheid, maar ook op dit soort zondaren onder de winkeliers, die de van het publiek ontvangen bonnen verkopen. Hoewel de winkeliers zich zelf hiermede op de duur benadelen, omdat hun voorraad uitgeput raakt en deze door de distributiediensten niet meer wordt aangevuld, prefereren zij de onmiddellijk getoucheerde winst boven het later onherroepelijk komende verlies.

Er moet verder in de derde plaats op gewezen worden, dat het aantal vermissingen, veroorzaakt door diefstal, of door verlies op een andere wijze, hetwelk zowel door particulieren als door winkeliers bij de distributiediensten gemeld wordt, schrikbarend hoog is. Het is absoluut onaannemelijk, dat al deze vermissingen werkelijke vermissingen zijn en het is dan ook volkomen duidelijk, dat een belangrijke hoeveelheid van deze gevallen gefingeerd zijn. Men stelt het voor, als zouden deze door diefstal of verlies op een andere wijze veroorzaakt zijn, maar heeft inmiddels deze bonnen verkocht. Hierdoor worden ook weer bonnen opgeleverd, welke zonder twijfel voor een groot percentage in de zwarte handel terechtkomen.

Tenslotte vermeld ik in de vierde plaats nog, dat ook valse bonnen zoals vanzelf spreekt in de zwarte handel worden opgenomen. Valse bonnen worden nog steeds gedrukt en, hoewel hiertegen uiterst scherp wordt opgetreden, gelukt het sommige lieden bepaalde aantallen valse bonnen aan de man te brengen.

De handel in bonnen op de zwarte markt wordt thans afgeremd door het bestaan van een verbod. Zou dit verbod worden ingetrokken, dan is de mogelijkheid geenszins uitgesloten te achten, dat de bonnenhandel een zodanige omvang zal aannemen, dat in sterkere mate nog, dan thans het geval is, van een ongewenste situatie gesproken zal moeten worden. Indien wij nagaan, welke invloed een vrije handel in bonnen zal uitoefenen op de bovenbedoelde bronnen van herkomst der bonnen, dan komt inderdaad het ongewenste hiervan duidelijk naar voren.

Consequenties van het vrijlaten.

1e. Op een nog grotere schaal, dan vroeger het geval was, zal men er werk van maken om de niet gebruikte bonnen van de plattelandsbevolking en van de arbeiders, die in hun fabrieken goederen in natura ontvangen, in handen te krijgen. Feitelijk zou men er vrede mede kunnen hebben, dat de overtollige bonnen aan anderen ten goede kwamen, maar ik vrees hier toch 'het gevaar, dat de consumenten in het productiegebied hun behoeften aan distributiegoederen, nog meer dan momenteel geschiedt, zullen bevredigen door het buiten de distributie om onttrekken van deze goederen aan de productie. Volledigheidshalve moet ik er hierbij op wijzen, dat het overigens betrekkelijk kleine voordeel, dat de Staat heeft van de thans niet gebruikte bonnen — immers niet alle aangewezen bonnen van de bonkaarten worden voor de volle 100 pCt gebruikt — zal komen te vervallen.

2e. Voor hen, die op winstbejag uit zijn, zou men kunnen zeggen, dat zij zelf maar moeten weten, hoe zij zich zelf willen benadelen, maar het is aan te nemen, dat de verkoop van bonnen voor deze groep gemakkelijker en daarom ook des te verleidelijker zou worden gemaakt.

3e en 4e. Ook voor de categorieën personen, die gefinancierde vermissingen aangeven en de bonnen inmiddels hebben verkocht, of die valse bonnen ten verkoop aanbieden, wordt het gemakkelijker om hun misdadig bedrijf, waarmede zij bovendien de voedselpositie van ons land nadeel berokkenen, uit te oefenen. Wordt de handel in bonnen vrij gelaten, dan wordt het zeer moeilijk om na te gaan, of de bonnen, welke bijv. de politie bij bepaalde personen vindt, normaal gekocht of van diefstal afkomstig zijn, terwijl de handel in valse bonnen dan eveneens uitermate moeilijk te achterhalen zal zijn.

Voor de winkeliers.

Er is echter meer, dat tegen het voorstel van Dr Swart-touw pleit en ik wil hier nu verder de moeilijkheden naar voren brengen, welke de vrije handel in bonnen ten opzichte van de winkeliers oplevert.

De winkeliers worden thans volgens een bepaald systeem bevoorrad. Van elke winkelier is bekend, welke voorschotten in distributie-artikelen hij aanvankelijk bezat en hij is nadien bevoorrad in verhouding tot het aantal consumentenbonnen, hetwelk hij bij de distributiediensten inlevert. Op gezette tijden wordt hij aan een controle onderworpen en hij moet dan zijn voorschot verantwoorden, d.w.z. hij moet met goederen in natura + reeds ingenomen consumentenbonnen + uitstaande bestellingen bij fabrikanten of grossiers aantonen, dat hij zijn voorschot nog bezit. Zou hij nu tevens over een voorraad bonnen beschikken, welke hij vrij kan verhandelen, dan is een sluitende controle op zijn voorraad nooit meer mogelijk, hetgeen, het spreekt vanzelf, als een ernstig bezwaar gezien moet worden.

Voor de winkelier is er echter nog een groot bezwaar. Het publiek zal er uiteraard van op de hoogte zijn, dat de winkelier ook vrij bonnen mag kopen en verkopen, en, nu dit het geval is, rekent het publiek er op, dat de winkelier wel voor de bonnen zorgt. Er zal derhalve een zware druk op hem uitgeoefend worden om in distributie zijnde artikelen zonder bon af te leveren. Theoretisch kan men stellen, dat de winkelier deze druk dan maar moet weerstaan, maar de praktijk heeft wel uitgewezen, dat dit voor hem vele moeilijkheden oplevert. Hij toch wil zijn klanten goed bedienen en zal tot elke prijs trachten te voorkomen, dat zijn klanten naar andere detaillisten overgaan. Ziet de winkelier nu geen kans om voldoende bonnen voor een bepaald artikel te verkrijgen, dan loopt zijn voorraad achteruit en hij zal in korte tijd zijn voorraad van dat bepaalde artikel geheel hebben ingeteerd.

De vrije handel in bonnen zou dus stellig niet over de detaillisten mogen lopen, maar ik zie toch geen middelen

om — aangenomen dat de handel in bonnen vrijgelaten zou worden — te voorkomen, dat de winkeliers er zich mede zouden moeten inlaten.

Voor de prijsvorming.

Ik zie voorts ook bezwaren op het gebied van de prijsvorming. De handel in bonnen op de zwarte markt is thans in handen van een bepaalde categorie personen, die hiervan min of meer hun vak maken. Bij vrij laten van de bonnenhandel zullen deze personen, die op een niet al te moeilijke manier aan hun bestaan komen, alles doen om te pogen deze handel te behouden en zelfs uit te breiden. Zij zullen zonodig met kleinere winstmarges genoegen nemen en zij zullen uiteindelijk — aangezien deze bonnenhandel voor hen van veel groter belang is dan voor de winkeliers — beslist deze handel weer grotendeels in handen krijgen. Dit zal een ongunstige invloed uitoefenen op de prijsvorming. De prijzen voor de bonnen zullen eigenlijk te hoog gehouden worden en ook prijsschommelingen zullen hier in sterke mate plaatsvinden. Een ongunstige invloed in deze zin zal bijv. het restaurantbedrijf uitoefenen, dat al naar gelang van de grotere of kleinere behoefte, meer of minder bonnen zal opnemen. Het publiek ondervindt hiervan de nadelen en ook de detaillist krijgt moeilijkheden bij de aankoop van bonnen, zoals hierboven reeds werd uiteengezet.

Op sociaal terrein.

Ik wees er voorts reeds eerder op, dat het voor een bepaalde categorie consumenten verleidelijk zal zijn, om, als de handel in bonnen zou worden vrij gelaten, een groter gedeelte van hun bonnen te verkopen, dan voor het bestaan van hun gezin goed kan zijn. Dit vindt niet altijd alleen plaats uit winstbejag, maar de minst kapitaal-krachten vinden hierin een middel om hun inkomens te vermeerderen. Het behoeft wel geen betoog, dat, aangezien velen naar dit gemakkelijke middel zullen grijpen, wanneer het verbod van de bonnenhandel is opgeheven en de rem losgelaten is, de volksgezondheid hiermede geen dienst bewezen wordt. Bovendien komt het mij ongewenst voor te bevorderen, dat personen met lage inkomens in staat zouden zijn door middel van distributiebbonnen hun inkomens te verhogen, waarvan het gevolg is, dat hun uitgaven op ander terrein op een hoger niveau komen te liggen, dan als normaal voor hen kan worden aangemerkt. Zodra de distributie van de artikelen, waarvan men gewend is de bonnen te verhandelen, wordt opgeheven, worden deze personen weder tot een lager niveau teruggedrongen, hetgeen voor hen veel misère ten gevolge kan hebben.

En tenslotte noem ik nog een laatste bezwaar, dat eveneens op sociaal terrein ligt. Dit betreft de mogelijkheid voor het restaurantbedrijf om op ruime schaal bonnen in de vrije handel op te nemen. Ik weet natuurlijk, dat dit thans reeds gebeurt, maar bij vrij laten van de bonnenhandel, zal een onevenredig groot percentage bonnen naar de restaurants verdwijnen. Er wordt thans reeds met lede ogen gezien naar de in distributie zijnde artikelen, welke in restaurants zonder bon te verkrijgen zijn en het ligt n.m.m. zeker niet op de weg van de Overheid om de mogelijkheid te scheppen voor een nog ruimere voorziening van deze instellingen met deze artikelen.

Met de distributie wordt een doelmatige verdeling der goederen beoogd, hetgeen mede een sociale achtergrond heeft. De handel in bonnen is aan beperkende bepalingen onderworpen, meer nog uit een oogpunt van sociale dan van economische overheidszorg. Het zou inderdaad aantrekkelijk zijn, indien A. de bonnen, welke hij niet behoeft, rechtstreeks aan B. zou geven en hiervoor in ruil bonnen, welke B. niet gebruikt, zou ontvangen. Hierbij kan het echter, aangezien een waarde-bepaling in geld uiteindelijk niet zal kunnen ontbreken, niet blijven en de handel (lees zwarte handel) zal toch weer

ontstaan met alle hierboven beschreven bezwaren, welke daaraan kleven.

Interessant is in dit verband de conclusie bij het arrest van de Hoge Raad van 21 Dec. 1942, W. 218, (vermeld in het proefschrift van Dr D. H. Peereboom Voller: „Distributiewetgeving in Nederland”), waarin de advocaat-generaal Rombach opmerkt, dat de aard en de bestaansredenen van distributiebepalingen reeds medebrengt, dat ieder denkend mens begrijpt, dat zij buiten de handel zijn. Ik geef toe, dat misschien een ieder dit wel begrijpt, maar er dan toch zeker niet naar handelt.

Conclusie.

Als enige en werkelijke oplossing van het door Dr Swart-touw gestelde probleem, waardoor tevens op het ambtelijk apparaat aanzienlijk bezuinigd kan worden, zie ik uitsluitend het opheffen van de distributie van die artikelen, waarvan dit ook maar even mogelijk is. Ik weet echter, dat de Regering, wat deze kwestie betreft, zeer diligent is en ben er zeker van, dat geen enkel artikel langer in distributie gehouden wordt, dan werkelijk strict noodzakelijk is.

J. G. JAPIKSE.

Naschrift ¹⁾.

Het is m.i. nuttig geweest, dat de artikelen van de heren Ponsen en Japikse er toe hebben bijgedragen de fundamente van de distributie op te graven, en zowel ten aanzien van de theorie (vooral het artikel van de heer Ponsen) als van de practijk (het artikel van de heer Japikse) der distributie waardevolle argumenten aan de discussie te hebben toegevoegd.

Het betoog van de heer Ponsen beweegt zich in hoofdzaak op sociaal-politiek terrein; waarbij hij in zijn argumentatie graag de wit-zwart tegenstelling hanteert van het juiste sociale inzicht tegenover het individualistische standpunt. Wie zich de moeite zou getroosten mijn artikel van 25 Juni 1947 nog eens na te lezen, zal moeilijk vol kunnen houden, dat ik er niet naar gestreefd heb het sociale element in het onderhavige vraagstuk naar waarde te erkennen en te behandelen. Ik erken ten volle, dat de sociale rechtvaardigheid eist, dat een ieder beloofd worde naar zijn werken en dat de beloning van de normale prestatie tenminste voldoende moet zijn om in het levensonderhoud van de werker en zijn gezin te voorzien en hem de mogelijkheid te geven zich enig bezit te verwerven. Levensonderhoud bovendien in brede zin opgevat, dus inclusief sociale voorzieningen, pensioenregeling en wachtgeldregeling bij werkloosheid. Ik geloof, dat dit duidelijke taal is.

Wanneer er desondanks verschil van opvatting tussen de heer P. en mij blijft bestaan, dan is dit zeer zeker niet te wijten aan een tekort aan sociaal inzicht mijnerzijds. Vermoedelijk moet dit worden toegeschreven aan een fundamenteel verschil van inzicht in de verhouding tussen gemeenschap, i.c. de Staat, en het individu. De socialistische opvatting — zoals door de heer P. ontwikkeld — is, dat de Overheid voor alles dient te zorgen, dat zij voor alles verantwoordelijk is en dat zij bepaalt, wat het individu wel en niet zal consumeren. Deze opvatting leidt naar mijn mening tot een verzwakking van de persoonlijkheid, tot een ondermijning van het persoonlijke verantwoordelijkheidsgevoel, en is derhalve voor mij niet aanvaardbaar. Het lijkt mij hier echter niet de plaats hier dieper op in te gaan. Ik zal mij derhalve beperken tot enkele opmerkingen van meer economische aard.

De heer Ponsen meent, dat aanvaarding van de naoorlogse ontwikkeling nivellering vereist van de mate, waarin iedere Nederlander zijn primaire behoeften kan dekken. Dit geschiedt door middel van de distributie,

door het gelijkelijk toekennen van consumptierechten. Deze distributie vereist de leiding van de Overheid op sociaal-economisch terrein. Hierin bestaat geen verschil van mening. Men dient echter in het oog te houden, dat het distributiepakket de resultante is van de verhouding tussen de beschikbare middelen en het aantal consumenten, waaronder deze middelen moeten worden verdeeld. Worden deze middelen ruimer, dan zal het distributiepakket kunnen worden vergroot. De distributie impliceert evenwel in het geheel niet, dat de loon- en prijspolitiek van de Overheid tot taak heeft om koopkracht te garanderen bij ieder lid der bevolking voor ieder distributiepakket van welke omvang ook. Bovendien meent de heer P., dat er voldoende koopkracht moet zijn voor ieder onderdeel van het distributiepakket en dat deze koopkracht daarvoor ook moet worden besteed. Hij vreest anders „het gevaar, dat de opbrengst der boterbonnen zou dienen voor verkrijging van secundaire goederen. De fysieke volkskracht zou aldus worden geschaad en daarmee de arbeidsproductiviteit”. Natuurlijk zal een dergelijke verschuiving kunnen vóórkomen. Welk deel van het vóóroorlogse loonzakje werd Zaterdagavond niet in secundaire goederen omgezet? Is de heer P. van mening, dat de consument deze vrijheid niet mag worden gelaten, dan moet hij de distributie ten eeuwigen dage handhaven en zal hij het overheidstoezicht tot de keuken moeten uitbreiden. Hij zal de consumptieplicht moeten invoeren.

De heer P. vergeet, naar ik vrees, dat men de juiste besteding van het inkomen niet bereikt door distributie, maar door morele opvoeding, door het aankweken van persoonlijk verantwoordelijkheidsgevoel. Komt het vrijlaten van de bonnenhandel hiermede in strijd? Neen, naar mijn mening vloeit uit het principe van de vrije besteding van het inkomen het vrije gebruik van de consumptierechten voort. Mijn opvatting over de verhouding tussen Staat en burger laat een algemene overheidscontrole op de besteding van het inkomen door de burgers niet toe ²⁾.

Bij het betoog van de heer Ponsen inzake de inflatiegevaaren meen ik een merkwaardige redenering te moeten signaleren, welke ik niet uit deze pen verwacht had. De heer P. verwacht van het vrijlaten van de bonnenhandel namelijk, dat zij, die een inkomensoverschot hebben boven hetgeen benodigd is voor aankoop van het distributiepakket, een deel van deze overtollige koopkracht niet of niet meer beleggen. Dit deel wordt immers door middel van de bonnenhandel overgeheveld naar de lagere inkomensklassen, waar deze koopkracht in de consumptiesfeer gaat circuleren. Een vermindering der besparingen en vergroting der totale consumptie vindt plaats, en voorzover hier geen vergroot aanbod van goederen en diensten tegenover staat (waarom zou dit trouwens mogen worden verwacht?) zal het inflatoire effect zich uitdrukken in prijsstijging der vrije goederen ³⁾.

Uit deze redenering meen ik nu te mogen afleiden, dat de heer P. tegen deze overheveling van koopkracht en dus tegen deze inkomensnivellering, waarvan hij toch een principieel voorstander moest zijn, stelling neemt. Bovendien zie ik tussen deze inkomensvergroting van de lagere inkomensgroepen en de resultaten van loonacties, voorzover deze niet effectief met productievergroting gepaard gaan, geen essentieel verschil. Ik durf zelfs nog verder te gaan. Van deze loonsverhogingen zijn prijsstijgingen van gedistribueerde goederen het gevolg. Van overheveling van koopkracht niet. De prijzen, welke in de bonnenhandel worden gevormd, kunnen worden be-

¹⁾ Uitzonderingen laat ik hier buiten beschouwing.

²⁾ Wat deze eventuele prijsstijging aangaat, geloof ik, dat terecht van verscheidene kanten bezwaar wordt gemaakt tegen de politiek van het Directoraat-Generaal voor de Prijzen ten opzichte van de vrije, vooral luxe goederen. De vraag kan worden gesteld, waarom op deze prijzen dezelfde druk moet worden uitgeoefend als op die der gedistribueerde goederen.

³⁾ Dit naschrift heeft, ter afsluiting van de discussie, behalve op bovenstaande beschouwing, ook betrekking op het artikel „Vrijlaten van de handel in bonnen ongewenst” door H. Ponsen in ons nummer van 8 October jl., blz. 302. (Red.)

invloed door een inflatie. Zij kunnen m.i. evenwel geen oorzaak zijn van inflatie.

Ook de bezwaren van de heer Ponsen inzake de noodlottige invloed, welke het vrijlaten van de bonnenhandel op de productie zou uitoefenen, kan ik niet delen. „Wanneer de consumptierechten — aldus de heer P. — uit de handen van de massa overgaan in die van beter gesitueerden, dan zal de productie in conflict komen met de eigen aard der vraag. Noodzakelijkerwijs zal dus de utility-productie geheel of gedeeltelijk worden opgegeven. Kostprijsverhogingen en wijzigingen in het productieproces zullen het resultaat zijn”. De heer P. denkt zich reeds bij voorbaat in, dat het hier een massaverschijnsel betreft, waarbij de grote massa van de bevolking de relatief weinige beter gesitueerden met bonnen zal bestormen, en dat een oligopolie ontstaat, dat alle consumptierechten tot zich trekt en de productie ontwricht.

Mijn voorstellingsvermogen is helaas minder elastisch. Juist is naar mijn mening het standpunt van de Overheid, dat de consument uiteindelijk de aard en de omvang van de productie moet bepalen. Een conflict tussen de productie en een zgn. „eigen aard” van de vraag ken ik niet, want beide zijn veranderlijke grootheden. Of zou men een planmatig vastgestelde vraag dwingend als „ideaaltype” willen voorschrijven?

Tenslotte: de heer P. beschouwt een goed functionerend distributiesysteem als één der afweermiddelen tegen onderconsumptie. Men zou deze uitspraak in een andere vorm kunnen gieten, t.w.: distributie is de beste afzetgarantie. Wij hebben aan deze laatste geen behoefte, zelfs niet wanneer de eerste onontbeerlijk is. Wanneer de Overheid er zorg voor draagt, dat de consumptierechten onder alle omstandigheden kunnen worden uitgeoefend, kan ik geen overwegende bezwaren van theoretische aard tegen de vrije bonnenhandel ontdekken.

Kan ik de argumenten van de heer Ponsen derhalve niet delen, daartegenover wil ik gaarne bekennen onder de indruk te zijn van de argumenten van de heer Japikse, een erkend deskundige op het terrein der distributie. Indien van het vrijlaten van de bonnenhandel het gevolg zou zijn, dat op grote schaal goederen aan de productie worden onttrokken, dan is de uitvoering hiervan inderdaad niet raadzaam. Dit gevaar heerst, zoals uit het door de heer Japikse aangehaalde voorbeeld blijkt, voornamelijk in de agrarische sector. In de industriële sfeer gaat het bij de uitgifte van goederen in natura om tot op zekere hoogte controleerbare kwantiteiten, welke controle in de agrarische sfeer zeer zeker veel moeilijker is. Toch wordt deze controle op dit moment ook reeds uitgeoefend, zodat de normen vastliggen. De vraag is immers, of het reeds bestaande euvel door het vrijlaten van de bonnenhandel in belangrijke mate zal toenemen.

De controle op de winkeliers vormt een geheel nieuw punt in de discussie, doch naar mijn mening niet afdoend. Het was bijv. een bekend feit, dat vele tabakswinkeliers bij de aangekondigde algemene controle voor de opheffing der sigarendistributie bonnen kochten om hun werkvoorraad op het vereiste peil te brengen. Dit gebeurt dus nu ook reeds. Zij betalen daarmee een strafpremie op het zonder distributiebescheiden verkopen van goederen. Deze controlemogelijkheid blijft ook bij het vrijlaten van de bonnenhandel volledig gehandhaafd.

Toegegeven moet worden, dat het restaurantbedrijf een groot percentage van de bonnen zal opnemen. Deze blijvende vraag, welke bovendien zeer koopkrachtig is, zou een ongewenste invloed op de prijsvorming kunnen uitoefenen.

De heer Japikse ziet terecht een oplossing van alle kwalen in het opheffen van de distributie van die artikelen, waarvan dit ook maar even mogelijk is.

Dit is juist het cardinale punt, waarom deze kwestie door mij aan de orde is gesteld. Indien de opheffing van

vele distributiemaatregelen spoedig en voor een groot aantal artikelen zou kunnen worden verwacht, dan behoeft men geen aandacht aan deze kwestie te besteden. Doch het is toch langzamerhand wel duidelijk, dat ons land er au fond niet beter voor staat dan Engeland. Onze betalingsbalans noopt ons tot het hoogstens handhaven van de huidige rantsoenen, terwijl inkrimping op verschillende punten zelfs moet worden verwacht. Gezien de druk, waaronder de consument reeds jaren staat en nog zal staan, moet iedere maatregel worden onderzocht, welke zijn toestand dragelijker kan maken. Met een variatie op de spreuk van één mijner hoogleraren zou ik willen zeggen: de consument zit onder de pers, doch laat hem toe onder die pers de houding aan te nemen, welke hem het meest aangenaam voorkomt.

In het licht van deze spreuk zouden vele maatregelen zowel ten opzichte van producenten als van consumenten dienen te worden herzien, en in dit licht dient men ook mijn voorstel te beschouwen. Laat men iedere idee, hoe vreemd deze ook op het eerste gezicht moge schijnen, serieus op zijn praktische bruikbaarheid onderzoeken. De soep wordt in de geleide economie dikwijls veel heter opgediend dan nodig is om het doel te bereiken. Het is ook voor de Overheid van belang, dat de consument niet voortdurend zijn tong brandt.

Dr C. N. F. SWARTTOUW.

INTERNATIONALE NOTITIES.

DE GENEEFSE OVEREENKOMST INZAKE TARIEVEN.

De tarievenovereenkomst, waaraan 23 landen te Genève gedurende vele maanden hebben gewerkt, is thans gepubliceerd. In zekere zin, aldus „The Investors' Chronicle” van 22 dezer, is de publicatie van een document, dat een aanzienlijke verlaging van tarieven en andere hindernissen voor de internationale handel bevat, een bewijs van moed, aangezien momenteel het ene land na het andere als gevolg van gebrek aan dollars tot beperking van zijn invoer overgaat. Hierin ligt echter geen paradox, daar de overeenkomst uitdrukkelijk importbeperkingen toestaat, wanneer een land zijn financiële positie t.o.v. het buitenland veilig wil stellen. Inmiddels bestaat de kans, dat deze en dergelijke „escape clauses” de strekking van de nieuwe overeenkomst — stijging van de levensstandaard, verzekering van „full employment” en volledige benutting van 's werelds hulpbronnen — in gevaar zullen brengen, althans wanneer zij op enigermate grote schaal toepassing vinden. Gereserveerde afwachting is dus wel op zijn plaats.

Desalniettemin juicht het blad de overeenkomst toe, met name in verband met de mogelijke ommekeer van de huidige restrictionistische tendenties in de wereldhandel na verwezenlijking van het Amerikaanse steunprogramma voor Europa. Verruiming van de internationale handel is onontbeerlijk voor de dollarbehoevende landen, die hun export moeten opvoeren.

Vandaar dat de belangstelling zich vooral richt op de tariefconcessies, die de Verenigde Staten zullen doen. De Canadese Minister van Financiën, Abbott, heeft reeds met zoveel woorden gewezen op de mogelijkheden, die zich in dit opzicht voor Canada openen. Voor Engeland is vooral ook van belang het „driehoeks”-karakter van de handel van het Empire met de Verenigde Staten: Engeland heeft niet alleen voordeel van een tariefverlaging, van de zijde der Amerikanen, voor eigen industriële producten, maar ook van een Amerikaanse tariefverlaging voor bijv. Australische en Zuid-Afrikaanse wol. Deze landen hebben nl. normaliter een passieve handelsbalans t.o.v. het Verenigd Koninkrijk, welke zij recht zetten met behulp van verdiensten in het dollargebied. Dat de Amerikanen bereid zijn het invoerrecht op ruwe wol met 25 pCt te verlagen, is daarom van bijzonder belang.

DOLLARTEKORT EN AMERIKAANS TOERISME.

Niemand minder dan Lord Keynes heeft destijds in een posthuum artikel op de betekenis gewezen van het Amerikaans toerisme voor de dollararme wereld. Hij schatte de Amerikaanse uitgaven in dit opzicht op \$ 1 milliard per jaar. In 1946, het eerste vredesjaar, werd het door Keynes geraamde bedrag niet gehaald. Toen beliepen de door Amerikaanse toeristen uitgegeven bedragen \$ 429 miljoen; het voorlopige cijfer voor de eerste helft van dit jaar is \$ 203 miljoen, waarbij echter bedacht dient te worden, dat verleden jaar vooral het derde kwartaal een druk seizoen bleek te zijn.

In de „New York Herald Tribune” van 18 November jl. zijn door de „American Express Company” optimistische verwachtingen uitgesproken. De president van genoemde maatschappij betoogt, dat het Amerikaans toerisme een belangrijke bijdrage kan leveren aan de landen, die een dollartekort hebben. In een reeks aanbevelingen aan de Federale Regering bepleit hij het wegnemen van reisbelemmeringen. In dat geval acht hij een uitgave in het komende decennium van \$ 14 milliard mogelijk.

Hoe belangrijk het toerisme in het verleden was, demonstreert de „American Express Company” aan een enkele vergelijking met de bedragen, die aan verschillende belangrijke importartikelen zijn besteed:

In	Toerisme	Suiker	Koffie	Rubber	Koper
\$ 1.000.000					en Tin
Gemiddelden					
in 1920—1939	400	225	200	190	140

Uit deze cijfers blijkt, dat „travel provides the most important and immediate means for foreign governments to obtain dollar credits, while other sources or revenue cannot be developed as quickly”.

Vijf factoren schijnen te pleiten voor een uitbreiding van het toeristenverkeer uit de Verenigde Staten: 1. de niet bevredigde behoefte gedurende de oorlog; 2. de stijging van het nationaal inkomen; 3. oorlogsdiensten van 10 miljoen Amerikanen in het buitenland; 4. de toename van betaalde vacaties en 5. betere reisfaciliteiten.

GELD- EN KAPITAALMARKT.

De ontwikkeling van de geldmarkt in de afgelopen week bracht duidelijk tot uiting de wens van vele geldmarktinstellingen om de opbouw van haar portefeuille te verbeteren. Het zeer schaars aanwezige kortlopende papier was gevraagd, waardoor het marktdisconto voor driemaandspromessen tot $\frac{7}{8}$ pCt daalde. Het langer lopende papier, vanaf de zeer ruim aanwezige Mei-termijn was daarentegen overwegend aangeboden, zodat de disconto's van promessen met een looptijd van zes maanden en langer alle op het niveau van $1\frac{1}{2}$ pCt kwamen, met uitzondering van Julipapier, dat tegen $1\frac{3}{8}$ pCt werd verhandeld. De notering voor callgeld bleef onveranderd $\frac{3}{4}$ pCt, hetgeen een indicatie is van het feit, dat het relatief hoge disconto voor schatkistpromessen van middelmatige looptijd niet door een huidige krappe liquiditeitspositie wordt veroorzaakt, maar meer door de vrees voor een aanstaand beroep op de liquide middelen. Naast de normale vrij grote behoefte aan chartaal geld in de maand December spelen hierbij de stortingen op de emissie Koninklijke en de betaling van aanslagen in de bijzondere heffingen vermoedelijk een rol.

In deze week is de lang verwachte emissie Koninklijke aangekondigd. Aangeboden worden f 302 miljoen aan aandelen, uitsluitend voor aandeelhouders, en f 100 miljoen obligaties tegen de koers van 101 pCt. met een nominale rente van $\frac{3}{4}$ pCt.

De inschrijving op de aandelen Koninklijke staat ook open te Londen, Brussel, Parijs en Zürich. Buitenlandse

houders van claims zullen deze wel hier te-lande mogen verkopen en het provenu herbeleggen, doch niet in internationaal verhandelbare aandelen, maar uitsluitend in lokale fondsen. De ratio van deze bepaling is niet erg duidelijk. Het lijkt van deviezenoogpunt uit weinig verschil te maken, welke fondsen door buitenlanders met de guldensopbrengst van hun verkochte claims worden verworven. Te vrezen valt echter, dat deze maatregel buitenlandse beleggers, die toch reeds niet zeer geneigd schijnen om in Nederlandse fondsen te beleggen, nog meer hiervan afkerig zal maken.

Over het algemeen wordt verwacht, dat een groot aanbod van claims zal moeten worden verwerkt, zodat de inschrijvingsdatum pas is vastgesteld op 30 December a.s., waardoor een ruime tijd voor overweging aan de vele binnen- en buitenlandse houders wordt geboden. Aangezien echter iedereen vrijwel een groot aanbod van claims verwacht, terwijl ongetwijfeld velen uitzien naar de mogelijkheid van verkrijging van een zo gewaardeerd beleggings- en speculatie-object als aandelen Koninklijke, moet het niet uitgesloten worden geacht, dat de koers der claims geenszins die scherpe daling beneden de theoretische waarde zal vertonen, als dikwijls wordt aangenomen.

Na het sluiten der emissie zal vermoedelijk wel met een vrij omvangrijk aanbod van aandelen Koninklijke mogen worden gerekend. Niet alleen zullen er wel verkopen plaatsvinden van op speculatiewinst bedachte deelnemers aan de emissie, doch vermoedelijk ook door verkoop van de stukken, die worden gereserveerd voor niet opgekomen claimhouders. Dit laatste zou wel eens belangrijk kunnen zijn, omdat juist aandelen Koninklijke veel in het buitenland zijn verspreid en ten dele voor de effectenregistratie niet zijn aangemeld of in de bezettingsjaren zijn verdwenen.

De achterstallige dividenden over 1945, 1946 en 1947 op Amerikaanse fondsen zullen, waarschijnlijk begin volgend jaar, ook worden afgerekend. Het gaat hier om een bedrag van naar schatting f 80 miljoen. De administratieve verwerking zal echter wel zoveel tijd vorderen, dat het provenu hiervan niet meer zal kunnen dienen voor de storting per 15 Januari a.s. op de inschrijving van aandelen Koninklijke.

Het koersverloop van aandelen Koninklijke was in de afgelopen week voor de Amsterdamse Beurs van het meeste belang. Zij daalden ononderbroken in koers tot 401, zij het dat de daling op de laatste beursdag niet zo sterk was. Over het algemeen vertoonde de markt een daling, zij het van een niet geprononceerd karakter.

Met ingang van Vrijdag jl. heeft men het enigszins starre hoofdkoerssysteem voor de actieve fondsen weer afgeschafte, en is men tot de oude wijze van handel teruggekeerd, een en ander vooral met de bedoeling, om een soepel werkend apparaat te verkrijgen, wanneer Maandag a.s. de handel in claims Koninklijke begint.

	14 Nov.	21 Nov.
A.K.U.	167 $\frac{1}{2}$	160 $\frac{1}{4}$
v. Berkel's Patent	118 $\frac{1}{2}$	114 $\frac{1}{2}$ G.L.
Lever Bros. Unilever C.v.A.	295 G.L.	285 $\frac{1}{2}$ —6 $\frac{1}{2}$
Philips G.b.v.A.	378 $\frac{1}{2}$	357
Koninklijke Petroleum	453 $\frac{1}{2}$	401—2 $\frac{1}{2}$
H.A.L.	181 $\frac{1}{2}$	181 $\frac{1}{2}$ —2
N.S.U.	188 $\frac{1}{2}$	189 G.B.
H.V.A.	232	224 $\frac{1}{2}$ —5
Deli Mij. C.v.A.	172 $\frac{1}{2}$	162 $\frac{1}{2}$ —3 $\frac{1}{2}$
Amsterdam Rubber	157 $\frac{1}{2}$	157 $\frac{1}{2}$

STATISTIEKEN.

DE NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte balans op 24 November 1947.

Activa.		
Wissels, promessen en schuldbrieven in disconto	Hoofdbank f —) Bijbank " —) Agentsch. " 22.578,83	f 22.578,83)
Wissels, schatkistpapier en schuldbrieven, door de Bank gekocht (art. II, 1e lid. sub 3 van de Bankwet 1937 j ^o art. 4 van het Koninklijk besluit van 1 October 1945, Staatsblad No. F 204)		—
Schatkistpapier, door de Bank overgenomen van de Staat der Nederlanden ingevolge overeenkomst van 26 Februari 1947		2.000.000.000,—
Beleningen:	Hoofdbank f 140.944.622,75) (incl. voorschotten in rekening-courant op onderpand) Bijbank " 1.664.230,70 Agentsch. " 8.489.486,52	f 151.098.339,97 " 150.640.144,74) " 458.195,23 " 151.098.339,97)
Op effecten, enz.		—
Op goederen en celen		—
Voorschotten aan het Rijk (art. 16 van de Bankwet 1937)		—
Boekvoordering op de Staat der Nederlanden ingevolge overeenkomst van 26 Februari 1947		1.500.000.000,—
Munt en muntmateriaal:		
Gouden munt en gouden muntmateriaal	f 589.429.119,76	
Zilveren munt, enz.	" 2.362.189,75	591.791.309,51
Papier op het buitenland	f 181.514.000,—	
Tegoed bij correspondenten in het buitenland	" 71.510.654,32	
Buitenlandse betaalmiddelen	" 4.993.280,12	258.017.934,44
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfonds	" 79.452.221,55	
Gebouwen en inventaris	" 3.500.000,—	
Diverse rekeningen	" 64.133.398,19	
		f 4.648.015.722,49

Passiva.

Kapitaal	f 20.000.000,—
Reservefonds	" 12.452.579,46
Bijzondere reserves	" 32.247.868,69
Pensioenfonds	" 16.896.361,53
Bankbiljetten in omloop (oude uitgiften)	" 125.191.940,—
Bankbiljetten in omloop (nieuwe uitgifte)	" 2.877.863.600,—
Bankassigaties in omloop	" 81.931,56
Rekening-courant saldo's:	
's Rijks Schatkist	f 804.569.435,81
Geblokkeerde saldo's van banken	" 87.072.778,37
Geblokkeerde saldo's van anderen	" 327.774,80
Vrije saldo's	" 506.267.342,41
	f 1.436.237.331,39
Diverse rekeningen	" 127.044.160,06
	f 4.648.015.722,49

- 1) Waarvan schatkistpapier rechtstreeks door de Bank in disconto genomen f —
- 2) Waarvan aan Nederlands-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad no. 99) „ 39.529.875,—
- Circulatie der door de Bank namens de Staat in het verkeer gebrachte muntbiljetten „ 146.145.215,—

BANK VAN ENGELAND.

(Voornaamste posten in miljoenen ponden).

Data	Metaal-voorraad	Govt. debts and Govt. securities	Fiduciary issue		Biljetten in circulatie	Biljetten in Banking Dept.
			Disc. and advances	Securities		
25 Dec. '46	0,2	1.449,1	1.450	1.428,2	22,1	
5 Nov. '47	0,2	1.449,3	1.450	1.363,8	86,4	
12 Nov. '47	0,2	1.449,3	1.450	1.360,2	90,0	
19 Nov. '47	0,2	1.449,4	1.450	1.348,1	102,1	

Data	Gouden en zilveren munten	Govt. securities	Other securities		Deposits		
			Disc. and advances	Securities	Totaal	Public deposits	Banken
25 Dec. '46	1,3	311,8	13,6	15,8	346,5	10,3	278,9
5 Nov. '47	1,9	294,4	5,7	27,6	398,2	13,1	288,7
12 Nov. '47	1,8	304,1	7,3	20,6	405,9	13,7	297,7
19 Nov. '47	1,8	301,3	5,2	19,4	411,8	11,0	309,0

DE NEDERLANDSCHE BANK.

(Voornaamste posten in duizenden guldens).

Data	Munt en muntmateriaal	Papier op het buitenland	Tegoed bij corresp. in het buitenland en buitenlandse betaalmiddelen	Wissels, prom. enz. en open marktpapier	Beleningen
30 Dec. '46	700.876	4.434.786	100.816	103	153.109
13 Oct. '47	506.613	166.137	167.574	34	151.613
20 „ '47	506.703	173.076	134.904	34	151.238
27 „ '47	506.738	173.076	118.990	18	155.942
3 Nov. '47	506.779	173.076	111.778	18	149.197
10 „ '47	506.537	180.125	108.746	18	146.923
17 „ '47	506.524	187.387	85.766	18	152.557
24 „ '47	591.791	181.514	76.504	23	151.098

Data	Bankbiljetten in omloop	Saldi in rekening-courant			
		's Rijks Schatkist	Geblokkeerde saldo's van banken	Geblokkeerde saldi van anderen	Vrije saldi
30 Dec. '46	2.744.151	1.099.855	90.071	43.706	590.158
13 Oct. '47	2.828.328	1.002.847	61.767	41.156	459.534
20 „ '47	2.812.020	973.280	73.543	38.397	471.014
27 „ '47	2.829.409	967.261	56.249	38.829	466.932
3 Nov. '47	2.888.738	890.336	52.787	42.586	469.638
10 „ '47	2.869.488	913.112	62.434	38.554	472.258
17 „ '47	2.865.744	879.935	88.923	38.003	469.399
24 „ '47	2.877.864	804.569	87.073	38.328	506.267

NATIONALE BANK VAN BELGIË.

(Voornaamste posten in miljoenen francs).

Data	Totaal van de goudvoorraad 1)	Buitenlandse deviezen	Papier op België	Voorschotten op overheidsfondsen	Deel en pasmunt	Vorderingen op de Staat
26 Dec. 1946	32.226	5.648	4.953	214	698	49.158
16 Oct. 1947	27.611	12.431	4.887	492	735	52.191
23 „ 1947	26.960	12.589	4.886	231	758	52.367
29 „ 1947	26.260	13.074	4.827	596	765	52.692
6 Nov. 1947	25.607	13.884	5.536	618	757	52.557
12 „ 1947	25.352	14.002	5.176	708	748	52.987
20 „ 1947	26.513	12.754	4.778	963	742	52.127

Data	Overheidsfondsen	Totaal activa 2)	Bankbiljetten in omloop	Rekening-courant saldi		Besluitwet van 6 Oct. '44 3)
				van de Schatkist	van anderen	
26 Dec. 1946	637	159.377	72.165	1	4.482	614
16 Oct. 1947	637	165.907	78.964	4	4.930	511
23 „ 1947	637	165.287	78.326	5	5.029	510
29 „ 1947	637	165.847	78.402	5	5.416	509
6 Nov. 1947	637	166.665	79.588	4	5.036	508
12 „ 1947	637	166.537	79.502	2	5.127	508
20 „ 1947	637	165.349	78.682	5	4.814	507

- 1) Waarvan 10.493 miljoen frcs onbeschikbaar goudsaldo na herwaardering van de goudvoorraad (Besluitwet no. 5 van 1-5-1944).
- 2) Waarover begrepen de post „Emissiebank te Brussel“, ten bedrage van 64.597 miljoen frcs.
- 3) Deze post omvat: oude biljetten over te boeken op tijdelijk onbeschikbare of geblokkeerde rekeningen en niet aangegeven oude biljetten.

BANK VAN FRANKRIJK.

(Voornaamste posten in miljoenen francs).

Data	Metaal-voorraad	Disconto's en voorschotten	Voorschotten aan de Staat		
			Vaste	Schatkist	Bezettingskosten Duitsland
26 Dec. 1946	94.817	118.302	59.449	67.900	426.000
30 Oct. 1947	52.817	175.290	129.449	127.800	426.000
6 Nov. 1947	52.817	176.929	129.449	118.500	426.000
13 Nov. 1947	52.817	184.643	129.449	113.800	426.000

Data	Bankbiljetten in circulatie	Deposito's		
		Totaal	Staat	Diversen
26 Dec. 1946	721.865	63.458	765	62.693
30 Oct. 1947	867.700	81.792	762	79.322
6 Nov. 1947	872.932	74.183	744	72.267
13 Nov. 1947	869.317	75.603	806	73.484

VERKEER EN VERVOER IN NEDERLAND.

Omschrijving	Eenheid	Maandgem. 1938	Mei 1947	Juni 1947	Juli 1947	Aug. 1947	Sept. 1947
Indexcijfer vervoer wilde binnenvaart		100	153	159	146	155	142
Vervoer wilde binnenvaart	1.000 t.	917	1.399	1.454	1.340	1.422	1.302
waarvan brandstoffen		260	444	420	441	385	
Wilde binnenvaart, prestatie	mill. t/km	127	205	202	199	169	189
Indexcijfer eigen vervoer te water		100	118	132	123	100	
Eigen vervoer te water	1.000 t.	600	710	794	738	600	
Idem, prestatie	mill. t/km	45	51	53	53	45	
Indexcijfer internat. binnenvaart (laadverm.)		100	37	41	42	42	44
Binnengekomen schepen	Aantal	6.146	1.759	1.777	2.193	2.485	2.580
Laadvermogen	1.000 t.	3.572	920	964	1.122	1.133	1.123
Lading		2.092	378	405	434	515	428
waarvan onder: Nederlandse vlag	"	1.566	286	316	347	425	364
" " Belgische vlag	"	126	86	85	80	82	59
Vertrokken schepen	Aantal	6.082	1.868	2.051	2.376	2.544	2.824
Laadvermogen	1.000 t.	3.494	1.014	1.152	1.251	1.147	1.224
Lading		2.252	579	623	703	565	380
waarvan onder: Nederlandse vlag	"	1.559	407	488	524	405	286
" " Belgische vlag	"	229	134	90	112	105	66
Schepen in doorvaart	Aantal	2.144	1.243	1.416	1.360	1.448	1.614
Laadvermogen	1.000 t.	1.427	912	1.024	919	986	1.005
Lading		1.051	532	590	508	500	360
waarvan onder: Nederlandse vlag	"	199	185	189	162	152	118
" " Belgische vlag	"	544	249	291	267	276	187
Indexcijfer zeevaart (inhoud)		100	44	44	47	50	45
Binnengekomen zeeschepen	Aantal	1.758	817	836	906	958	846
Bruto inhoud	1.000 R.T.	4.416	1.950	1.965	2.000	2.191	1.932
Idem, alleen geladen schepen	"	3.834	1.839	1.808	1.869	2.070	1.726
waarvan in lijnvaart	"		846	888	972	1.136	1.061
Vertrokken zeeschepen	Aantal	1.738	830	803	9 8	922	857
Bruto inhoud	1.000 R.T.	4.418	1.972	1.903	2.173	2.230	2.055
Idem, alleen geladen schepen	"	3.216	1.156	1.099	1.333	1.342	1.285
waarvan in lijnvaart	"		898	868	1.017	1.096	1.074
Goederenverkeer ter zee:							
Gelost bij invoer	1.000 t.	1.018	950	1.386	1.316	940	1.003
" " doorvoer	"	1.738	143	234	427	376	222
Geladen bij uitvoer	"	484	154	139	145	177	157
" " doorvoer	"	1.421	168	142	183	168	176
Indexcijfer goederenvervoer Ned. Spoorwegen		100	100	99	109*	100*	118*
Goederenvervoer Ned. Spoorwegen, totaal	1.000 t.	1.207	1.210	1.199	1.320*	1.210*	1.419*
waarvan grensoverschrijdend		412	226	198	219*	194*	252*
Reizigerskilometers Ned. Spoorwegen	1 miljoen	242	533	510	593*	747*	545*
Tramwegen, vervoerde reizigers	1 miljoen	21,2	49,6	45,2	47,9		
Interloc. autobusdiensten; vervoerde reizigers	"	5,7	14,7	14,2	15,8		
Locale autobusdiensten; vervoerde reizigers	"	4,4	9,0	8,4	9,3		
Indexcijfer verkeer op de rijkswegen		100	152	149	157	170	162
Slachtoffers verkeersongevallen:							
Overleden	Aantal	65	85	83	70	87	92*
Ernstig gewond	"	368	590	608	714	663	632*
Licht gewond	"	918	612	665	704	673	683*
Indexcijfers:							
Overleden		100	131	128	108	134	142*
Ernstig gewond		100	160	165	194	180	172*
Licht gewond		100	67	72	77	73	74*

) Bunkermateriaal e.d. niet inbegrepen.
* Voorlopig cijfer.

Nederlandsch Indische Handelsbank, N.V.

Amsterdam — Rotterdam — 's-Gravenhage

Alle Bank- en Effectenzaken

EERSTE NEDERLANDSCHE

Verzekering Mij. op het Leven en tegen Invaliditeit N.V.

Gevestigd te 's-Gravenhage

ADMINISTRATIEKANTOOR DORDRECHT — BELLEVUESTRAAT 2, TELEFOON 5346

Personeels-Pensioenverzekering

verschafft directe fiscale besparing — afschrijving van toekomstige lasten — blijvende sociale voldoening
Vraagt U eens welgedocumenteerd advies aan ons
BUREAU VOOR COLLECTIEVE CONTRACTEN

Verliesposten Voorkomend Systeem

bestaande uit 4 Diensten - V.V.S. -

Het V.V.S. is een onmisbaar hulpmiddel bij het gezondhouden van uitstaande credieten. Aanvaard als onderdeel der debiteuren-administratie, zal het van groote praktische waarde blijken te zijn.

Onze V.V.S.-brochure wordt op aanvraag kosteloos toegezonden

Van der Graaf & Co's bureaux voor den handel N.V.

Amstelstraat 14-18, Amsterdam-C, Telefoon 38631 (5 lijnen)

VAN GEND & LOOS

expedieert van huis tot huis

van dorp naar stad — van land naar land

N.V. Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot Exploitatie van Petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië, gevestigd te 's-Gravenhage.

UITGIFTE van

f 302.174.400.— aandelen aan toonder,

verdeeld in aandelen van nom. f 1000.— en onderaandelen van nom. f 100.—,
ten volle delende in de winst over het boekjaar 1948 en volgende jaren.

Ondergetekende bericht, dat zij de inschrijving op bovengenoemde aandelen en onderaandelen,
uitsluitend voor houders van aandelen en onderaandelen, resp. receptissen daarvan, openstelt op

DINSDAG 30 DECEMBER 1947,

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

ten kantore van de:

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V. te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage,
AMSTERDAMSCH BANK N.V. te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage,
BANQUE DE PARIS ET DES PAYS-BAS te Amsterdam,
DE TWENTSCHE BANK N.V. te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage,
Heren DUNLOP & CO. te Amsterdam,
Heren DUNLOP & PHILIPS te Amsterdam,
Heren GEBROEDERS BOISSEVAIN te Amsterdam,
Heren HELDRING & PIERSON te 's-Gravenhage,
Heren VAN DER HOOP, OFFERS & ZOON te Rotterdam,
Heren HOPE & CO. te Amsterdam,
INCASSO-BANK N.V. te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage,
Heren R. MEES & ZOONEN te Rotterdam en 's-Gravenhage,
Heren PIERSON & CO. te Amsterdam,
ROTTERDAMSCH BANK N.V. te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage,
Heren SCHILL & CAPADOSE te 's-Gravenhage,

tot den koers van 100 pCt.,

op de voorwaarden van het prospectus dd. 20 November 1947.

Prospectussen en inschrijvingsformulieren zijn verkrijgbaar bij de inschrijvingskantoren.

**N.V. KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ
TOT EXPLOITATIE VAN PETROLEUMBRONNEN IN NEDERLANDSCH-INDIË.**

's-GRAVENHAGE, 20. November 1947.

Directie en Commissarissen.

Zie ook annonce op achterzijde

Vacatures

Door de N.V. Internationale Crediet- en Handels-Vereeniging „Rotterdam”, te Rotterdam, Westerstraat 37, wordt gevraagd

ACCOUNTANT (lid N.I.v.A.)

voor tewerkstelling in Nederlandsch-Indië met standplaats Batavia.

Maximum leeftijd 40 jaar.

Uitsluitend zij, die beschikken over ruime ervaring in het bedrijfsleven, gelieven schriftelijk te solliciteren (Postbus 567).

H. TEN CATE HZN. & CO., N.V. te Almelo zoekt een representatieve figuur voor haar

EXPORTAFDELING

Gezocht wordt een ervaren kracht; doch ook jonge mensen, die de geschiktheid menen te bezitten om hiervoor te worden opgeleid, komen voor sollicitatie in aanmerking.

Vereist wordt: commerciële aanleg en ambitie, grondige kennis der moderne talen in woord en geschrift en zo mogelijk kennis der textielbranche.

Uitvoerige sollicitaties in handschrift, voorzien van recente foto, te zenden aan de Directie van H. TEN CATE HZN. & CO., N.V., Spoorstraat 1 te Almelo.

**N.V. Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot
Exploitatie van Petroleumbronnen in
Nederlandsch-Indië,
gevestigd te 's-Gravenhage.**

UITGIFTE van

**f 100.000.000.— 3½ pCt. obligatiën,
in stukken van nom. f 1000.— aan toonder.**

Ondergetekenden berichten, dat zij de inschrijving op bovengenoemde obligatiën openstellen op

VRIJDAG 28 NOVEMBER 1947,

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

bij hun kantoren te AMSTERDAM, ROTTERDAM en 's-GRAVENHAGE, voor zover aldaar gevestigd,

tot den koers van 101 pCt.,

op de voorwaarden van het prospectus dd. 20 November 1947.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten zijn bij de kantoren van inschrijving verkrijgbaar.

**NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.
AMSTERDAMSCH E BANK N.V.
BANQUE DE PARIS ET DES PAYS-BAS.
DE TWENTSCHE BANK N.V.
HOPE & Co.
INCASSO-BANK N.V.
PIERSON & Co.
ROTTERDAMSCH E BANK N.V.

HELDRING & PIERSON.
SCHILL & CAPADOSE.

R. MEES & ZONEN.**

AMSTERDAM,

's-GRAVENHAGE, 20 November 1947.

ROTTERDAM,

Vacatures

Het Landbouw-Economisch Instituut vraagt voor economisch onderzoek in de Landbouw een

economisch doctorandus

Kennis van land- en tuinbouw strekt tot aanbeveling. Eigenhandig geschreven brieven naar Van Stolkweg 29, Den Haag.

Bi' grote instelling in 's-Gravenhage is de functie vacant voor

drs economie

met praktijk-ervaring, leeftijd ca. 35 jaar. Sollicitaties onder no. ESB 1069, Bureau van dit blad, postbus 42, Schiedam.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van Prof. P. Hennipman, Prof. P. B. Kreukniet, Th. Ligthart, Prof. N. J. Polak, Prof. J. Tinbergen, Prof. H. M. H. A. van der Valk, Prof. C. A. Verrijn Stuart, Prof. G. M. Verrijn Stuart, Prof. Mr. F. de Vries.

Abonnementsprijs f 22,50; franco p. post f 23,30; voor studenten f 19.—; franco per post f 19,80.

Abonnementen worden aangenomen door den boekhandel en door de uitgevers

DE ERVEN F. BOHN TE HAARLEM